

'Wij zijn een mix van alles'

IN HET NIEUWS 4-5

Land met toekomst

OPINIE 28

In de kunst staat 'herkomst' centraal

CULTUUR C3

Suriname is 50 jaar onafhankelijk

FOTO RANU ABHELAKH

Betalen
'Ook jongeren willen nog altijd een pinpas hebben'

ECONOMIE 24-25

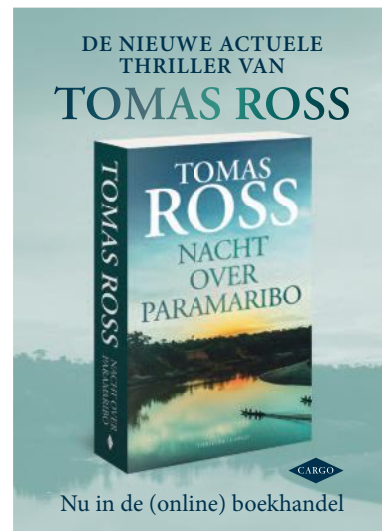
Drones
Waren het tieners of was het Moskou?

IN HET NIEUWS 6-7

Streaming
Filmindustrie Mexico staat op haar kop

IN HET NIEUWS 18-19

Advertentie

IN HET LAND
DEN HAAG

PETRA DE KONING

Drop, orchideeën en chocoladeletters

Bij de lift in de Tweede Kamer, donderdagochtend, loopt PVV'er Gidi Markuszower met een glazen pot in zijn handen, vol met drop. Gekregen, zegt hij. Hij weet niet van wie, maar dat maakt hem ook niet uit. „Geert”, roept hij naar Wilders, die uit de lift stapt. „We hebben drop gekregen.”

Wilders, dat is zeker, heeft zijn eigen pot. Het Interprovinciaal Overleg, de belangenorganisatie van de provincies, heeft naar alle 150 Tweede Kamerleden drop gestuurd om hen te feliciteren met hun beëdiging - en om hun aandacht te vragen voor de provincies. Van Horeca Nederland kregen de Kamerleden een houten pollepel, van de KNVB en NOC*NSF een bal, van de Stichting Dyslexie Nederland acht chocoladeletters: D-Y-S-L-E-X-I-E. Albert Heijn heeft een doos laten maken met de tekst: „Dat is nog eens lekker de Kamer in gaan.” Er zitten tomaattjes, komkommers, appels, nootjes en koekjes in en ook tissues en handcrème.

Bij Volt zie ik een fietspomp staan: van de gemeente Arnhem met een briefje erbij voor Laurens Dassen. En al doet in de Tweede Kamer niemand alsof-ie zit te wachten op de enorme stapel cadeaus, het is bij 50Plus, JA21 en de SP opgevallen dat zij nog géén fietspomp hebben. De SP zal die pomp dan wel weer zo goed als zeker terugsturen: dat doet die partij met alle cadeaus waarvan ze denken dat die meer dan 25 euro hebben gekost.

De Partij voor de Dieren wil de orchideeën terugsturen die van de provincie Zuid-Holland komen, „een kleurrijke Westlandse verrassing voor op uw nieuwe bureau”, omdat er bij de kweek gif wordt gebruikt. De dyslexieletters en de andere dozen met chocola schenkt de PvdD aan de Stichting Sintvoorieder1, Volt brengt alle etenswaren naar de Voedselbank.

Op donderdag, eind van de middag, zie ik bij de lift Tom van der Lee van GroenLinks-PvdA:

pet op, jas aan, de orchidee in zijn handen. „Voor mijn vriendin”, zegt hij. Bij Corrie van Brenk van 50Plus staat de orchidee op tafel in haar werkkamer. „Mooi hoor”, zegt ze. Ze weet niet meer van wie ze 'm heeft gekregen. Ze vindt het „génant”, zegt ze, alle aandacht die er is voor de Tweede Kamerleden.

Op donderdagochtend waren de Kamerleden met drie bussen naar de Grote Kerk gebracht om samen met de Eerste Kamer, het kabinet en Willem-Alexander te herdenken dat koningin Wilhelmina in november 1945 de eerste naoorlogse troonrede had uitgesproken. Het verkeer in Den Haag was stilgezet om de bussen te laten voorgaan. „Afgrijselijk”, zegt Corrie van Brenk. „Wat doen we die mensen aan.”

De Partij voor de Dieren wil de orchideeën van de provincie Zuid-Holland terugsturen

Ze had die ochtend samen met 50Plus-fractievoorzitter Jan Struijs eerst nog koffie willen drinken in het café van de Tweede Kamer, in de hal bij de ingang. Ze zijn allebei nieuw, ze waren in het Kamergebouw de weg kwijtgeraakt en Van Brenk heeft geen idee hoe het kon, maar ze waren uitgekomen bij de rode loper die in de parkeergarage al klaar lag voor de Kamerleden. „U moet hierheen hoor”, zeiden de Kamerbodes. Dat hadden ze toen maar gedaan.

Corry van Brenk drinkt thee, zij had net thee op. Jan Struijs had het de hele ochtend zonder koffie moeten doen. Al was er voor die koffie nog tijd genoeg geweest. „De verdwaalde zielen”, zegt Van Brenk, „zaten als eerste in de bus.”

CORRUPTIEPROCES

Marketingdirecteur Damen schikt met OM en krijgt taakstraf

Twee verdachten in de strafzaak tegen Damen hebben een strafbeschikking geaccepteerd. Het Openbaar Ministerie verwijt de top van het bedrijf wegstijgen.

Carola Houtekamer en Merijn Rengers

ZWOLLE

Twee verdachten in de corruptiezaak tegen Damen Shipyards hebben een strafbeschikking geaccepteerd van het Openbaar Ministerie. Het gaat om de marketingdirecteur van het scheepsbouwconcern Sander van O. en om Richard Lopez Ramirez, de voormalige directeur van het Havenbedrijf van Curaçao.

Dat bleek maandagochtend tijdens de eerste openbare zitting over het 'Onderzoek Bagdad' van opsporingsdienst FIOD naar corruptiebetalingen en valsheid in geschrifte door het grootste scheepsbouwconcern van Nederland.

De strafbeschikking van marketingdirecteur Sander van O. is opmerkelijk. Tussen 2004 en 2020 was hij 'gebiedsdirecteur Amerika's' voor de scheepsbouwer. Veel van de verdachte deals van Damen spelen in deze regio, onder meer in Brazilië, op Curaçao, op de Bahama's en in Trinidad en Tobago. Van O. zou nauw betrokken zijn bij het wegmoffelen van hoge commissiebetalingen in de administratie van Damen. Hij kreeg volgens een betrokkene een taakstraf van 160 uur.

Van O. is naast zijn baan bij Damen 'non-executive' lid van het management van MerweOord, het familiebedrijf achter het baggerconcern Van Oord en scheepsbouwer IHC. In een van de verdachte projecten, Sandy Bottom in de Bahama's, werkte Damen samen met baggeraar Van Oord, bij de gelijktijdige verkoop van schepen en het versterken van marinobases op de Bahama's.

Belangrijkste verdachten afwezig

De belangrijkste verdachten waren afwezig in de rechtbank. Grootaandeelhouder en voorzitter van de raad van commissarissen Kommer Damen, zijn zoon en de huidige bestuursvoorzitter Arnout en voormalig ceo René Berkvens waren niet naar de regiezitting gekomen. De zitting begon met een reflectie van de officier van justitie op hun rol. Het Openbaar Ministerie heeft tijdens het jarenlange onderzoek geen bewijs kunnen vinden dat de drie „actieve betrokkenheid” hadden bij de dubieuze transacties en fout opgestelde documenten die de FIOD aantrof bij de inval in 2017.

Wel houdt het OM de Damen-top verantwoordelijk voor het creëren van een bedrijfscultuur die het risico op corruptie en valsheid in geschrifte met zich meedraagt en waarbij „medewerkers lager in de organisatie” torenhoge commissiebetalingen verdoezen, zonder dat zij daarvoor „concrete instructies” krijgen van hogerhand. Er is, aldus de officier, „voldoende bewijs” dat de Damen-top „bewust de ogen sloot” voor strafbare feiten die werden gepleegd in het verkoopapparaat van de scheepsbouwer.

De enige andere overgebleven verdachte in de strafzaak was wel naar Zwolle gekomen. Stephen Hobson, de 77-jarige verkoopagent van Damen Shipyards in het Caribisch gebied, was de dag ervoor uit Barbados overgevlogen om zijn onschuld te bepleiten. Volgens het OM beloofde Damen hem veel hogere commissiebetalingen dan in de formulieren voor de staatskredietverzekeraar Atradius DSB werden opgenomen. Daarin stond dat Damen 2 procent commissie betaalde bij deze miljoenen deals, terwijl Hobson volgens het OM in beide gevallen 15 procent werd beloofd.

„Het is mijn reputatie, ik ga door tot het *fucking* bittere eind

Stephen Hobson verkoopagent Damen

Hobson hield een emotioneel pleidooi tegenover de rechters. „Ik heb tien van mijn beste commerciële jaren aan Damen gegeven”, zei hij. Hij heeft als „partner” gewoon recht op de afgesproken bedragen, waar hij nooit iemand van heeft omgekocht. „Het enige wat ik wil is rechtvaardigheid en eerlijkheid.” Op de gang vertrouwt hij de verslaggevers toe dat zijn familie wil dat hij schikt, zijn gezondheid is broos. „Maar dat wil ik niet, het is mijn reputatie. Weet je hoeveel premiers in het Caribisch gebied ik ken? Ik ga door tot het *fucking* bittere eind.”

De officier somde een lange lijst van verdeningen tegen Damen op. Zo betaalde Damen 26,5 miljoen euro commissie aan een verkoopagent in Indonesië, zonder dat te melden aan Atradius DSB. Volgens het OM hoogde Damen de prijs van schepen op met de commissiebetalingen en werd dat verhuuld in de eigen administratie. De implicatie: de buitenlandse overheden die schepen bij Damen hebben gekocht voldeden in feite zelf de verdachte betalingen aan hun eigen ambtenaren en politici.

Jimmy Cliff Jamaicaanse reggaelegende (81) overleden

AMSTERDAM

De Jamaicaanse reggaezanger Jimmy Cliff is overleden. Hij werd 81. Cliff gold decennialang als een van de grote wegbereiders van het genre. Cliffs carrière begon in de jaren zestig. Onder zijn bekendste hits waren 'Reggae Night' en 'Sunshine in the Music'. Maandag maakte zijn vrouw zijn overlijden bekend. Cliff stierf aan de gevolgen van een beroerte en een longontsteking. In 1965 tekende Cliff bij het label Island Records in Londen; later zou datzelfde label ook Bob Marley and The Wailers contracteren. Zijn doorbraak kwam in 1969, met 'Wonderful World, Beautiful People'. In 2010 werd Cliff als tweede reggae-artiest, na Marley, opgenomen in de Rock & Roll Hall of Fame. (NRC)

FOTO JOHN VAN HASSELT VIA GETTY IMAGES

HANDELSRELATIE EU-VS

Handelsteam Trump draait Europese Unie de duimschroeven aan

Hoge Amerikaanse handelsvertegenwoordigers waren maandag in Brussel voor overleg. Versoepel de techregels, klonk het.

Rik Rutten

BRUSSEL

In elke onderhandeling zijn er verschillende belangen en verschillen van inzicht. Zo ook maandag in Brussel. Maar de handelsgesprekken tussen de Verenigde Staten en de Europese Unie maken een veel groter en dieper gapend gat zichtbaar. Zelfs in hun manier van politiek bedrijven en onderhandelen, liggen politici aan beide zijden inmiddels mijlenver uit elkaar.

Zo is het voor Howard Lutnick, handelsminister in de Trump-regering, doodgewoon om oude afspraken opnieuw ter discussie te stellen en nieuwe eisen aan zijn wensenlijstje toe te voegen. De Europese Unie, zegt hij maandag tijdens een bezoek aan Brussel, moet haar digitale regels eerst maar eens versoepelen als ze wil praten over een verlichting van de hoge invoerheffingen die het Witte Huis sinds dit voorjaar hanteert voor Europese staalproducten.

Dat de VS en de EU deze zomer afspraken maakten waarbij de staalheffingen door de Europese onderhandelaars met tegenzin geaccepteerd werden, waarna de Amerikanen pardoes honderden extra producten als 'staalafgeleide goederen' classificeerden, is voor Lutnick niet van belang. De Amerikaanse regering heeft nu

eenmaal een sterke onderhandelingspositie én wil af van de Europese techregels, die vooral grote (en dus Amerikaanse) techbedrijven raken.

Wie de macht heeft, hoeft zich niet neer te leggen bij de oude spelregels. En dus blijft Lutnick aandringen, geheel in lijn met de transactionele onderhandelingsmethode van zijn president. Hij doet het niet alleen binenskamers, tijdens een lunchsessie met ministers uit de 27 EU-landen en de eurocommissaris. Hij herhaalt zijn harde eisen, zonder blad voor de mond, voor de pers.

„Ik hoop (...) dat de Europeanen regelgeving optuigen waar wij ons comfortabel bij voelen”, vertelt Lutnick daar. „En dan kunnen we daarna gaan praten over staal en aluminium en met een lijst en een model komen dat goed, hartstikke goed werkt voor de Europese Unie.”

Regelboek

Tegenover deze machtspolitiek staat de klassieke Europese handelwijze: zoeken naar een gezamenlijk standpunt, naar een compromis, met het regelboek in de hand. Als Maros Sefcovic, met zijn zestien jaar ervaring als Eurocommissaris bepaald geen onervaren politicus, na afloop de pers toespreekt, leest hij van een papertje. Hij wil geen woord verkeerd zeggen.

Voor aanvang van het overleg had Sefcovic op dezelfde plek al opge-

somd hoeveel Amerikaanse goederen Europese regeringen op dit moment al inkopen: 200 miljard euro aan Amerikaans vloeibaar gas, 40 miljard aan Amerikaanse chips - en er zullen nog meer investeringen volgen, belooft hij. In de deal van deze zomer beloofde de EU in totaal voor 750 miljard aan energie uit de VS aan te schaffen, al beschouwen analisten dat bedrag als praktisch onhaalbaar.

„De overeenkomst van deze zomer is fundamenteel

Howard Lutnick minister van Handel

baan in Schotland sloten, was geen gebruikelijke handelsovereenkomst, maar een document vol losse eindjes. Later die zomer volgde nog een gezamenlijke verklaring, die enige oplichting bracht, maar ook nieuwe vragen opwierp. Zo kampen Europese bedrijven met onverwachte extra kosten en administratieve rompslomp door het geschuif van het Witte Huis met producten die ineens onder de staalcategorie worden geschaard, zoals bestek en ingeblikte voedselproducten.

De Amerikanen blijven ondertussen met nieuwe heffingen komen: zo hangen Italiaanse pastamerken sinds kort importtarieven boven het hoofd van meer dan 100 procent. En producenten van sterke drank, wijn, keramiek en tal van andere producten hopen nog altijd op een uitzondering.

Lutnick heeft geen papieren nodig om zijn verhaal te doen. „De overeenkomst van deze zomer is fundamenteel”, vertelt hij grijnzend. „Het is het begin van een bouwwerk. Een levende, ademende deal tussen twee grote, grootse economieën, dé grote economieën op aarde. Dus laten we de klusafmaken, laten we het fundament solide maken en aan de slag gaan.”

Deze wereld van verschil is tekennend voor de kloof die gaapt tussen de EU en de VS. De deal die de Amerikaanse president Trump en Europese Commissievoorzitter Ursula von der Leyen deze zomer op Trumps golf-

ringen en afspraken. Sefcovic presenteerde die lijst namens het hele blok.

Lutnick en Greer gaven geen krimp. Ze willen eerst dat de EU zijn techregels versoepelt, voordat er verder kan worden gepraat over lagere tarieven voor de Europeanen, herhaalden ze.

Het snoeien in digitale regelgeving was niet de enige eis die het Amerikaanse duo stelde, vertelde minister van Buitenlandse Handel Aukje de Vries (VVD) na afloop. Het tweetal had ook opnieuw aangedrongen op het afzwakken van de zogeheten Europese antiwegkijkwet en de antiboskapwet. „Ze hebben alle zaken op regelgevingsgebied benoemd”, aldus De Vries.

„Ze verbinden alles aan elkaar”, verzucht een diplomaat uit een ander EU-land. De afgelopen maanden kiest het Witte Huis steeds vaker scherpe bewoordingen om Europa onder druk te zetten om klimaatbeleid, techregels en andere onwelgevallige EU-regelgeving te herzien.

Het afgelopen jaar is de EU al begonnen aan het versoepelen van de regels op klimaat- en techgebied, onder druk van de eigen regeringen en het Europese bedrijfsleven. Die ingrepen worden nu gepresenteerd aan de VS als stappen in de goede richting. Lutnick en Greer wekten echter de indruk dat die stappen hun nog niet voldoende waren.

Maily Diaz Abreu ontvluchtte Cuba en opende een kledingwinkel in Paramaribo. Ze droomt van een tweede winkel.

Werkzaamheden in Paramaribo-Noord.

In Paramaribo openen steeds meer Latijns-Amerikaanse restaurantjes of informele eetplekken.

REPORTAGE 50 JAAR ONAFHANKELIJK SURINAME

Langzaam vindt Suriname zijn plek binnen Zuid-Amerika

PARAMARIBO

Als deze dinsdag in Suriname de festiviteiten ter ere van vijftig jaar onafhankelijkheid losbarsten, zal Maily Diaz Abreu (40) haar mooiste Cubaanse outfit aantrekken en zich onderdompelen in het feest. „Ook voor mij is het een speciale dag, want ik wil dit land eren. Suriname heeft mij in de armen gesloten”, zegt de vrolijke eigenaresse van een tweedehandskledingzaak in Paramaribo. „Zonder de hulp van de gastvrije mensen in Suriname zou ik nooit zijn waar ik nu ben.” Ze hangt een paar Hindostaanse traditionele jurken op klee­rhang­ers en rangschikt wat tweedehands blouses en broeken aan de kledingrekken. Diaz Abreu komt uit Cuba, ontvluchtte haar land vanwege de crisis daar en woont nu zes jaar in Suriname. Ze is een van de inmiddels vele tienduizenden latino’s in Suriname. In hoofdstad Paramaribo (circa 250.000 inwoners) is de aanwezigheid van de latino-gemeenschap inmiddels opvallend groot en zichtbaar: ze vormen de meest recente migrantengroep in de jonge republiek.

Tijdens ruim drie eeuwen Nederlands bestuur, met zijn verdeel- en heerspolitiek, groeide Suriname uit tot een multi-etnische samenleving, waar de oorspronkelijke inheemse bevolking zich vermengde met slaafgemaakte Afrikanen, Hindostaanse, Javanse en Chinese contractarbeiders, Libanese handelaren, nazaten van Europeanen en Sefardische en Asjkenazische Joden. En begin deze eeuw steeg vooral het aantal ‘nieuwe Chinezen’ fors.

Ook vijftig jaar na zijn onafhankelijkheid blijft Suriname een vreemde eend in de bijt: meer op voormalig kolonisorat Nederland gericht dan op zijn buurlanden. Maar dit kan veranderen. „We zijn echt een mix van alles.”

Door **Nina Jurna** Fotografie **Ranu Abhelakh**

Ameet Raghoenath en Yolisbell Rodriguez.

Van recentere aard is de komst van minstens veertigduizend Brazilianen, eerst vooral als goudzoekers, en tienduizend Cubanen en ongeveer net zoveel Venezolanen, die vluchtten voor repressie en economische malaise. De komst van deze latino’s maakt dat de voormalige Nederlandse kolonie langzaam maar meer ingebed raakt in het Zuid-Amerikaanse continent en in de Caraïbische regio.

„Ik ben in Cuba opgeleid tot psychotherapeute maar van dat salaris kon ik niet overleven”, zegt Abreu. „Hier is het economisch ook niet makkelijk, maar vergeleken met Cuba met alle stroomstoringen en voedselschaarste is het veel beter. Als je hard werkt, liggen hier heel veel kansen.” Het is haar droom om uiteindelijk een tweede winkel te openen in Nickerie, een stad in het westen van het land.

In het noorden van Paramaribo, vooral in de doorgaande Anamoestraat, hebben veel winkels Portugese en Spaanse opschriften. „*Compra ouro!* [Koop goud!]” prijkt er op een bord met een Surinaamse en Braziliaanse vlag, nu de goudprijs tot 125 Amerikaanse dollar per gram gestegen is.

Er zijn talloze schoonheidssalons met nagelstylistes van Chinese en Latijns-Amerikaanse komaf. Tussen het drukke verkeer baant een oudere Braziliaanse vrouw zich een weg met een grote plastic bak op haar hoofd. Ze verkoopt Braziliaanse bouillon met rijst en cassave in kleine bakjes. „Ik heb deze straat zien veranderen sinds de jaren negentig”, vertelt ze. „Toen waren er een paar Braziliaanse winkeltjes en bars. Nu heb je grote supermarkten met Braziliaanse producten en bouwmaterialen voor de goudsector”, zegt ze terwijl ze vanaf de overkant

wordt gewenkt voor een portie bouillon. Ze spreekt Sranantongo, maar met Nederlands heeft ze na al die jaren nog steeds moeite. Ze maakt een rochelend geluid met haar keel. „Ik krijg die harde klanken niet onder de knie. Het Sranantongo is zachter”, zegt ze lachend.

Geslotener cultuur

Hoewel Suriname geografisch in Zuid-Amerika ligt, verliep integratie in de regio na de onafhankelijkheid in 1975 moeizaam. Het land maakt weliswaar deel uit van regionale samenwerkingsorganen – zoals de Organisatie van Amerikaanse Staten (OAS), waar de Surinaamse oud-Buitenlandminister Albert Ramdin momenteel zelfs de secretaris-generaal van is. Eveneens zit Suriname in de Caricom, een unie van Caribische landen.

Maar Suriname blijft een vreemde eend in de bijt. Dat komt vooral door taal – Nederlands is de officiële taal, terwijl de grote buurlanden Portugees, Spaans of Engels spreken. Ook cultuur speelt een rol: de meeste landen in de regio hebben een andere koloniale geschiedenis en zijn overwegend katholiek. Suriname is overwegend protestants en is tamelijk uniek met zijn vele bevolkingsgroepen met uiteenlopende religies.

Bovendien is Suriname jonger als zelfstandig land: veel andere landen in de regio werden al in de negentiende eeuw onafhankelijk. Suriname is nog steeds sterk gericht op de voormalige kolonisorat in plaats van op de regio, ook door de hechte familiebanden. Daarbij is de Nederlandse invloed er nog heel groot, mede door de vele projecten die vanuit onder meer de diaspora worden geïnitieerd.

„Ik had altijd eenen en tweeën voor Spaans”, zegt Ameeth Raghoenath verderop in de straat in restaurant Candy. Samen met zijn Venezolaanse echtgenote Yolisbell Rodriguez runt hij een eethuis met traditionele gerechten uit Venezuela. In de keuken roert Rodriguez in een pan en maakt *hallaca*, een traditioneel gerecht met bananenbladeren. Toen Raghoenath voor het eerst meeging naar het land van zijn echtgenote, vroeg iedereen: „Waar ligt dat Suriname, in Afrika?”

Rodriguez schudt haar hoofd. „Ik wist ook niets van Suriname maar het ligt eigenlijk heel dichtbij de Venezolaanse deelstaat Bolívar, in de Amazone, waar ik

vandaan kom. We weten veel te weinig van elkaar”, zegt ze. De twee leerden elkaar kennen in een restaurant waar Rodriguez ging werken nadat ze naar Suriname was gevlucht. „Ze miste het Venezolaanse eten en begon thuis te koken”, vertelt Raghoenath, die inmiddels vloeiend Spaans spreekt. „Het coronavirus brak uit, restaurants gingen dicht en toen begonnen we met bezorgen. Dat groeide uit tot dit restaurant”, zegt hij.

De komst van de vele latino’s naar zijn land ziet hij als positief. „Ik denk dat de Surinaamse cultuur vergeleken met de latino-cultuur wat geslotener is. Ik ben zelf ook opener geworden door mijn huwelijk. En ik had behoorlijk wat vooroordelen die ik opzij heb geschoven. Veel Surinamers denken dat de latino vrouwen hier altijd prostituees zijn, zo dacht ik vroeger ook. Ze kleden zich wat bloter maar dat is de cultuur”, zegt Raghoenath.

Zijn vrouw heeft hem gestimuleerd een eigen zaak te openen. „Ik werkte altijd voor een baas. Ze zei: waarom beginnen we niet voor onszelf? Ik denk dat veel latino’s erg ondernemend zijn hier.”

Muziek verandert al

Zal door de komst van de latino’s Suriname een meer Zuid-Amerikaans land worden? „Ik denk het wel, we zien nu al dat er een *fusion* plaatsvindt”, zegt notaris Carlo Jadnanansing (80) op een gezellige avond in het Don Julio, niet ver van de drukke Anamoestraat. „Ik denk dat de latino invloed over tien jaar nog zichtbaarder is. We zien het al in de muziek.”

In de bar is wekelijks live latinmuziek – een geliefd genre van de gastheer – die zich kleedt als een ware latino met panamahoe en pak. „Heb je die Cubaanse zanger Lizardo net zien spelen? Prachtig toch hoe hij dat typisch Surinaamse nummer *Ala presi* zingt? Je hoort de Cubaanse invloeden en hij zingt Surinaams met Spaans accent!”, zegt Jadnanansing.

Dat de latino’s snel integreren, speelt volgens Jadnanansing een belangrijke rol. Evenals het feit dat Suriname zelf is ontstaan vanuit migratie. „We zijn gewend aan migranten en de latino’s vallen niet op. Ze lijken op ons en ze veroorzaken geen overlast. Er is werkloosheid in Suriname maar er is ook werk waar moeilijker Surinamers voor te vinden zijn, terwijl de Cubanen alles aanpakken”, zegt hij. Zo

Suriname is uniek doordat Nederlands de officiële taal is, en de bevolking overwegend protestants

werken Cubanen in de wijk Zorg en Hoop als vuilnisophalers en zijn er Cubaanse schoonmakers en bewakers.

Dat taal een sleutel kan zijn naar een nieuw leven, ontdekte de Javaans-Surinaamse taxichauffeur Rivellino Ngadimin (44) toen hij begon met Portugese taallessen. „Daardoor kreeg ik Braziliaanse klanten en die wilden niet alleen van A naar B met de taxi, maar overal stoppen. Dan kochten ze wat, of wilden ze iemand groeten. Dat leverde meer geld op.”

Zijn echtgenote Michelle Da Cruz (39) bezoekt wekelijks een van de inmiddels vele Braziliaanse evangelische kerken. Ze woonde aanvankelijk in het binnenland, waar veel van haar Braziliaanse landgenoten een slechte naam hebben wegens hun rol in de illegale goudmijnen. Nu runt ze in de hoofdstad met haar Javanse schoonmoeder een klein eethuisje. „In de ochtend verkoopt mijn schoonmoeder

De Venezolaanse Yolisbell Rodriguez in restaurant Candy dat ze met haar Surinaamse echtgenoot runt.

Surinaamse broodjes, ’s middags kook ik Braziliaans, ’s avonds hebben we *churrasco*”, zegt Da Cruz. Ze wil ook nog *empanadas* met kip-massala gaan verkopen, want ze is dol op Hindostaans eten. „We zijn een echte mix van alles.”

Het samenbrengen van de Surinaamse en de latino cultuur is ook een doel van de Venezolaanse Yolisbell Rodriguez. „Mijn plan was om rondom *Srefiden-si* [het Onafhankelijkheidsfeest] een carnavalsstocht te organiseren, om onze bijdrage te leveren als latinogemeenschap. Wij doen immers allemaal aan carnaval in onze culturen, alleen heeft Suriname geen carnaval”, zegt ze. Voor nu was het te kort dag. „Hopelijk lukt het volgend jaar. Hier in de Anamoestraat, een optocht met alle latinogroepen, versierde wagens en verkleed, waar dan ook Surinaamse groepen aan meedoen. Prachtig lijkt me dat!”

Gravity.
Feel the pull.

LUCID
GRAVITY

COMPROMISE **NOTHING**™

Meer informatie

Het vliegverkeer van en naar **Eindhoven** werd vrijdag stilgelegd, nadat bij het vliegveld meerdere drones waren gesignaleerd. FOTO BART MEESTERS/ANP

VIJF VRAGEN OVER **DRONES IN BRABANT**

Drones boven de vliegvelden. Waren het tieners of Moskou?

Ze vlogen boven Polen, Denemarken, Noorwegen, België - en dit weekend ook boven Nederland: onbekende drones. Op Vliegbasis Volkel zette defensie vanaf de grond wapens in.

Steven Derix en **Hans Steketee**
DEN HAAG

D
emissionair staatssecretaris van Defensie Gijs Tuinman was er zaterdagochtend lang voor opgebleven, zo vertelde hij zondagmorgen in de talkshow *WNL op Zondag*. De krijgsmacht zette wapens in boven Vliegbasis Volkel.

1 | Hoe ernstig waren de incidenten van dit weekend?
Zowel op vrijdag als zaterdag vlogen er drones boven luchtmachtbasis Volkel, in Oost-Brabant. Ook werden er onbekende vliegtuigjes gesignaleerd boven Eindhoven Airport. De drones waren niet bewa- pend, liet demissionair minister van De- fensie Ruben Brekelmans (VVD) dit week-

end weten. Tuinman sprak van „kleine drones, quadcopters” die je „ook bij de MediaMarkt” kunt kopen.
Maar in luchtruim waar druk wordt ge- vlogen, zijn quadcopters een recept voor ongelukken. Op Eindhoven Airport werd daarom het vliegverkeer enkele uren stil- gelegd. Op Vliegbasis Volkel werden van- af de grond „wapens” ingezet, meldde het ministerie van Defensie in een persbe- richt - zonder nadere details te geven over of er is geschoten, en zo ja waarmee. Het *Eindhovens Dagblad* citeerde een om- wonende die zei „vier knallen” te hebben gehoord. Volgens Brekelmans is het nog onbekend of er een drone is geraakt.

2 | Hoe reageert de Nederlandse rege- ring?
De incidenten rond Volkel en Eindhoven Airport volgen op een groot aantal drone-

waarnemingen in heel Europa. In Polen moesten vorige maand gevechtsvliegtui- gen (waaronder Nederlandse F-35's) in ac- tie komen toen Russische drones, waaron- der Shaheds, het Poolse luchtruim bin- nendrongen. In Denemarken en Noorwe- gen werden daarna onbekende vliegende objecten gezien boven luchthavens, wat tot problemen leidde voor het vliegver- keer. Daarna was België aan de beurt: zo- wel boven Brussels Airport, de kerncentra- le bij Doel als boven luchtmachtbasis Klei- ne-Broegel werden drones waargenomen.
De Poolse regering deed in september een beroep op artikel 4 van het NAVO- handvest, waardoor de bondgenoten bij- een kwamen in een spoedvergadering om te praten over de veiligheidssituatie. Kort daarop deed de Estse regering eveneens een beroep op dat artikel, nadat Russi- sche gevechtsvliegtuigen het Estse lucht-

Demissionair minister Brekelmans zei dat Nederland de „middelen” heeft om drones te „detecteren” en „uit te schakelen”

ruim hadden geschonden. Volgens inter- nationale media was de secretaris-gene- raal van de NAVO, Mark Rutte, geïrriteerd over de dreigende ‘inflatie’ van artikel 4 - dat overigens niet moet worden verward met artikel 5 (militaire bijstand).
De Belgische regering deed na de vele dronewaarnemingen geen beroep op de NAVO, maar vroeg wel assistentie van naaste bondgenoten zoals het Verenigd Koninkrijk, dat specialisten stuurde. Het Nederlandse ministerie van Defensie lijkt echter uit te willen stralen dat het de situ- atie onder controle heeft. Tijdens een vi- deo-interview met tv-programma *Buiten- hof* stelde demissionair minister Brekel- mans dat Nederland de „middelen” heeft om drones te „detecteren” en „uit te schakelen” en: „die middelen zijn de af- gelopen dagen ook steeds ingezet.” Daar- bij moet defensie steeds een afweging

maken tussen het risico dat de drones vormen en het gevaar voor omwonenden als deze moeten worden neergeschoten: „Je wilt niet zomaar de zwaarste midde- len inzetten.”

3 | Zitten de Russen erachter?
Over de Shahed-drones in Polen was geen twijfel mogelijk: de afzender was Mos- kou. Maar wie er achter de vele andere tientallen waarnemingen in Noordwest- Europa zat, is lastig vast te stellen. Minis- ter Brekelmans stelde in Buitenhof dat het ging om verschillende types - zonder daarbij op details in te gaan.
De Belgische minister Theo Francken liet eerder weten dat het bij de waarne- mingen boven luchtmachtbasis Kleine- Broegel niet ging om „hobbydrones”, maar om grotere systemen, die op grotere hoogte overvlogen - wat mogelijk wijst op een grotere, statelijke actor.
Een andere aanwijzing voor Russische betrokkenheid zijn de doelwitten die de drones kiezen. Het is een publiek geheim dat op Vliegbases Volkel en Kleine-Broegel Amerikaanse kernwapens liggen opgesla- gen. Eindhoven Airport deelt zijn lan- dingsbaan met een militaire vliegbasis, waarop een internationale NAVO-vloot aan tankervliegtuigen is gestationeerd.
Dat de Russen actief zijn in Europa staat vast: verschillende Europese inlich- tingendiensten hebben het afgelopen jaar gerapporteerd over Russische sabotage- acties op hun grondgebied. De afgelopen week nog werden op verschillende plaat- sen in Polen spoorlijnen opgeblazen - waarna Warschau Rusland daarvan be- schuldigde.
Dat wil overigens niet zeggen dat de

drones boven Volkel door Russische agenten werden bestuurd. In talkshow *WNL op Zondag* opperde Tuinman duide- lijk dat Nederlandse jongeren achter de incidenten zaten. De staatssecretaris ver- wees daarbij naar de zaak van twee tie- ners die in september werden aangehou- den omdat ze in opdracht van Rusland met zogeheten *wifi-sniffers* langs strategi- sche objecten in Den Haag waren gelo- pen. Tuinman waarschuwde: „Als jij met je drone boven Volkel vliegt, kun je een tijdje de bak in gaan.”

4 | Hoe kun je drones detecteren?
Drones zijn, behalve met het blote oog als ze niet te hoog vliegen, te detecteren met radar en het opvangen van het radiosig- naal dat ze uitzenden. Om kleine drones zoals „multicopters” te onderscheiden van vogels is een speciale radar nodig. Zo- als de Iris, ontwikkeld door Robin Radar in Den Haag.
Dat systeem, ooit ontwikkeld om vlieg- tuigen tegen vogelaanvaringen te be- schermen, is doorontwikkeld als drone- spotter. Dankzij de zogeheten ‘microdop- plerradar’ kan het verschillende typen drones classificeren. Het systeem, met een bereik van tien kilometer en geschikt voor alle weersomstandigheden, is actief op Schiphol, Rotterdam-The Hague Air- port en op enkele Nederlandse militaire vliegvelden. Robin Radar heeft wereld- wijd al meer dan driehonderd ‘vaste’ en mobiele systemen verkocht aan civiele en militaire klanten.
Op welke luchtmachtbases in Neder- land zo’n systeem staat, is niet openbaar, maar Volkel en Leeuwarden, waar de gea- vanceerde F-35 is gestationeerd, hebben

Het aantal potentieel te beschermen kritieke installaties is een veelvoud van de beschikbare of toekomstige capaciteit

vermoedelijk prioriteit. Als de radar daar inderdaad staat, is het de vraag waarom het systeem dan de drones van vrijdag en zaterdag niet heeft opgemerkt. En zeker zo belangrijk: waar de drones vandaan kwamen of naartoe zijn gevlogen.
Juist vorige week heeft minister Brekelmans (Defensie, VVD) de Eerste Kamer toestemming gevraagd om meer Iris-ra- dars te kunnen kopen, plus voertuigen, ten behoeve van „drone-interventie- teams”. Volgens de minister is sprake van een „urgente dreiging”, gezien de „toene- mende inzet van (ongeïdentificeerde) drones boven eigen grondgebied en kri- tieke locaties in het bijzonder”, schreef hij op 19 november. Hij wil de radarsyste- men vóór het eind van het jaar kunnen kopen, omdat anders een optie bij Robin Radar verloopt en een vertraging van ze- ker een halfjaar optreedt.
Brekelmans wil ook extra geld uitge- ven aan het mobiele luchtverdedigings- systeem Skyranger Combat C-UAS, gepro- duceerd door Rheinmetal. Dat systeem, uitgerust met een snelvuurkanon, is vooral voor slagvelddoelinden.

5 | Welke opties heeft Nederland nu?
De Nederlandse krijgsmacht gebruikt ver- schillende anti-dronesystemen, zowel voor verdediging tijdens militaire opera- ties in oorlogsomstandigheden als voor de bescherming van kritieke locaties zo- als militaire vliegvelden in Nederland.
Voor de laatste taak is in 2023 bij het Is- raëliëse bedrijf Elbit ter waarde van 55 miljoen dollar (48 miljoen euro) een on- bekend aantal eenheden van het systeem ReDrone besteld. Vanaf 2025 wordt dat ingevoerd bij de krijgsmacht en binnen

vier jaar moeten alle Nederlandse militai- re vliegvelden en de marinehaven van Den Helder hiermee beschermd zijn.
ReDrone omvat een radar en andere elektromagnetische en optische sensoren om drones te detecteren, en elektroni- sche onderscheppingsmiddelen. Daarbij wordt de radioverbinding tussen drone en bestuurder overgenomen, of ver- stoord, evenals het gebruik van GPS, waarmee de drone navigeert.
Voor crisissituaties in het binnenland zijn volgens defensie ook mobiele eenhe- den van 11 Luchtverdedigingsbatterij be- schikbaar, die onder meer bewapend zijn met Stinger-raketten.
Bij de aanschaf van het ReDrone-sys- teem zei het ministerie van Defensie dat het bescherming biedt tegen drones tot een gewicht van twintig kilo. Mobiele va- rianten kunnen worden ingezet voor de verdediging van kritieke infrastructuur, bijvoorbeeld in de haven van Rotterdam.
Overigens is het aantal potentieel te beschermen kritieke installaties een veel- voud van de beschikbare of toekomstige capaciteit. Denk aan energiecentrales, stroom- en spoorwegknooppunten, indu- striegebieden, havens, drinkwatervoor- zieningen of waterkeringen.
Behalve elektronische verstering is het ook mogelijk drones buiten oorlogsom- standigheden „kinetisch” te onderschep- pen, bijvoorbeeld door deze te beschieten of met andere drones. Schieten op drones boven bewoond gebied is een extreme stap en brengt risico's met zich mee. Voor het gebruik van anti-drones nabij lucht- havens en militaire vliegvelden - waar so- wieso niet met drones mag worden gevlo- gen - moet om te beginnen wettelijk een nieuw regime worden opgetuigd.

Advertentie

nrcwebwinkel

Adviesprijs 329,00
229,-

Inclusief stand en muur-bevestiging

AENO

Infrarood verwarming

Leverbaar in wit en zwart

- Geschikt tot 30 m² met een laag energieverbruik
- Eenvoudige installatie, vereist geen extra gereedschap
- Zowel bevestiging aan de muur of vrijstaand op de vloer te plaatsen

Neem afscheid van traditionele verwarmingssystemen. Dit infrarood verwarmingspaneel van AENO maakt gebruik van infraroodtechnologie om de lucht en objecten in de ruimte te verwarmen, zonder lucht te verplaatsen en de luchtvochtigheid in de ruimte te verminderen. Net als de aangename warmte van de zon. Een verwarmingspaneel van de nieuwe generatie met energiebesparende en milieuvriendelijke verwarmingstechnologie, ontworpen om je comfort te verbeteren en geld te besparen. Deze AENO infraroodverwarming werd in 2023 bekroond met de prestigieuze Red Dot Award, in de categorieën "Verwarming en Klimaattechnologie" en "Slimme Producten", en combineert innovatie met elegantie.

red dot design award
winner 2023

Bestel nu **nrcwebwinkel.nl/verwarming**

Ankie van
Wersch CEO Future Up Erik-
Jan Mares CEO Zeeman textielSupers BV Peer
Swinkels CEO Royal Swinkels Maite Zubiaurre CEO bol Harld
Peters CEO Renewi Ruud Joosten CEO Koninklijke BAM Groep Lieve
Declercq CEO Strukton Rutger van der Leeuw CEO Enexis Holding NV Joost
Farwerck CEO/Voorzitter RvB KPN Roland Boekhout CEO ASN Bank Rolf Verspuij
CEO Koninklijke Ahrend Manon van Beek CEO TenneT Holding Daan Hendriks CEO
ADG dienstengroep Paul Haarhuis CEO Timing Robert Sinke CEO Profile International N.V.
Marcia Luijendijk Algemeen Directeur Mediq Benelux Marcel Zuidam CEO Triodos Bank
Christophe Barnouin CEO Ecotone Trudy Onland CEO Stedin Group Maarten Otto CEO
Alliander Michiel Roodenburg Co-founder Crisp Jan-Joost Bosman CEO Koninklijke Auping
Marcel Blöte CEO Grant Thornton Manu Lageirse CEO Transdev Nederland Sharon van
Herel CEO Klaverblad verzekeringen Virginia Yanquilevich CEO Dopper Christian
Kampmann CEO Nederland PreZero Roland Albers SVP Strategy & Business
development C&C / Managing Director Bostik Benelux BV Jan Willem Hilbron
CEO Hai Jaap Rijnsdorp-Schijvens CEO Schijvens Corporate Fashion
Carl Schulze CEO Havep Marcel Beukeboom Director-
General Naturalis Biodiversity Center Wouter
Bijman Algemeen Directeur

Witteveen+Bos
Marije Hulshof CEO Haskoning
Tjeerd Roozendaal Bestuursvoorzitter
Vitens N.V. Wim Drossaert CEO Dunea
Paulien Pistor Algemeen Directeur PWN
Arjan Driesprong CEO Oasen N.V. Marljin
van Straaten CEO Vitam Eric van
Veluwen Directeur Antropia
Lucas Lammers

CEO Royal LG Packaging Joan Hanegraaf CEO OPACKGROUP Tom van Aken
CEO Avantium Jeroen van Hooft CEO Koninklijke Jaarbeurs Maurits van der Sluis COO
RAI Amsterdam Lennart Clerks CEO This Side Up Coffees Hayo de Feijter Co-founder Johnny
Cashew Steven van Wijk Managing Director Fairtrade Original Tom Heintjes CEO a.i. Modiform BV
Brechtje van den Beuken Co-CEO Bosch Beton Dewi van de Waeter CEO The Lekker Company
Jeroen Proemstra Market Director VELUX Nederland B.V. Melvin Loggies CEO Seepje Eric
Sevriens Business Development Director edding Sander de Klerk CEO The Good Roll

Hugo de Stoop
CEO Marine Metals Bart Budding
Partner Rebelgroep Michiel van Kempen Managing
Director Allshoes Professional Footwear Philip Boumans CEO
Wolkat Charles Graft CEO Sympany Paula Gerritsen CEO Spinning
Jenny Bert van Son CEO MUD JEANS International BV Ellen Mensink
CEO Brightfiber Textiles B.V. & Wieland Textiles B.V. Eelco van der Zande
Managing Director ReBound Nout Knabben CEO Circular Innovations
Jacques Buith CEO Flynnth Kees Kerstens & Lenny van Klink Founders & CEO
Salacia Solutions Ruud Zanders Co-CEO Kipster Hilde Engels Voorzitter De
Fruitmotor Thibaud van der Steen Chief of Everything No Waste Army
John Geurts Algemeen Directeur Nijssen company Arnoud van Spijk
Directeur Vepa the furniture factory Gerwin de Vries DGA
Weever Circulair Frans Beckers CEO Cirmar Cécile
van Oppen & Noor Huitema Co-founders
Copper8 Romke de

Jong Owner De Jong's IJs Bram Adema CEO GFP Green Buildings Albert
Douer CEO UBQ Materials NL B.V. Josette de Vroeg CEO NoWa Yorick Bruins
Co-founder Wakuli Martin de Jong Founder Empact Michael Legerstee
& Dennis de Wit Directie Eosta | Nature & More Myriam Lutting Algemeen
Directeur Koffiebranderij Peeze Leo van der Velde CEO Dekker Groep Peter
Jager Managing Director ETNA Coffee Technologies Stefan Baecke Directeur
Yespens Jeroen Duighuisen Algemeen Directeur Baril Coatings BV Auke
Dijkstra CEO Dijkstra Plastics BV Bart Meijerink CEO Solarge Angela Ursem
CEO Food for Skin Josse Kunst COO CuRe Technology Sander Geelen CEO
Geelen Counterflow Gijs Derks Managing Director Milgro Koen Hut Co-
founder The Overview Effect Bart-Jan Flos Directeur/Oprichter Daadkracht
Ellyne Bierman CEO Reflower Eduard Lebbink Directeur REMADE in HOLLAND
Evert Jan van Nijen Directeur Vereniging Circulair Friesland Sieds Wijnja
Founder JaFix.com Guus Kessler Managing Partner Darel Consultancy BV

Aan de formerende partijen,

wij – 100 CEO's en Future Up –
investeren elke dag in een
Nederlandse economie die sterk,
duurzaam en sociaal is.

Om concurrerend te blijven willen wij dat
ook in de toekomst doen, maar:

Te vaak staan regels, netcongestie en het
stikstofslot duurzaam zakendoen in de
weg. Te vaak is vervuilen aantrekkelijker
dan vernieuwen. Te vaak gaat korte termijn
boven gezond verstand. Daarom roepen
we de formerende partijen op:

Behoud grondstoffen
Investeer in hergebruik, reparatie, biobased
en recycling. Versterk onze strategische
zelfstandigheid.

Werk samen met de natuur
Zet fossiele subsidies om in investeringen
in natuurlijke landbouw. Vervang gif,
schadelijke emissies en PFAS voor mens-
en natuurvriendelijke alternatieven.

Ga voor een eerlijk speelveld
Beperk ultra fast fashion, fossiel plastic
en andere dumpproducten. Kies voor
verantwoorde ketens. Beloon eerlijk
ondernemerschap.

Wij willen investeren. Bouwen jullie mee
aan een economie die klopt?

100 CEO's en Future Up

Lees de volledige
oproep op futureup.nl

Milorad Dodik (rechts), voormalig president van de Servische Republiek in Bosnië en Herzegovina, met zijn zondag verkozen opvolger **Sinisa Karan** van dezelfde nationalistische partij. FOTO AMEL EMRIC/REUTERS

ANALYSE BOSNIË EN HERZEGOVINA

Nationalist Karan wint in gespleten Bosnisch-Servische republiek

Met een miniem verschil won een partijgenoot van de omstreden Bosnisch-Servische leider Milorad Dodik de verkiezingen.

Mark Duursma

DEN HAAG

Servisch deel Bosnië

Republika Srpska

Republika Srpska (Servische deel van Bosnië en Herzegovina)

president Vucic en de Hongaarse premier Orbán, werd in februari veroordeeld vanwege ondermijning van de grondwet. Dodik weigert het gezag te erkennen van Christian Schmidt, de Hoge Vertegenwoordiger die namens de internationale gemeenschap toezicht houdt op naleving van het Verdrag van Dayton. Eind oktober hieven de VS sancties tegen Dodik op.

Het zorgde voor toenemende spanningen en opleving van de altijd sluimerende vrees voor Servische afscheiding. In maart stuurde de EU ex-

tra militairen naar vredesmacht EUFOR Althea, die nu bestaat uit zestienhonderd militairen. Omdat Dodik zes jaar lang geen politieke functies mag bekleden, kwamen er vervroegde verkiezingen. Dodik mocht niet meedoen, Karan was zijn stroman. Dodik liet er voorafgaand aan de verkiezingen geen misverstand over bestaan dat hij de baas blijft in Republika Srpska: „Karans overwinning zal ook mijn overwinning zijn.”

Fragiel land

Afgelopen vrijdag was het precies dertig jaar geleden dat het Verdrag van Dayton een einde maakte aan de Bosnische oorlog. In drieënhalf jaar tijd, tussen 1992 en 1995, vielen circa honderdduizend doden, met Srebrenica als tragische opmaat naar het einde van de oorlog.

‘Dayton’ creëerde een fragiel land, met twee ‘entiteiten’: de Federatie van Bosnië en Herzegovina en de Servische Republiek. In de federatie wonen islamitische Bosniakken en katholieke Kroaten, in de republiek orthodoxe Serven. Beide landsdelen hebben een eigen bestuur, verbonden door een zwak centraal gezag. De Hoge Vertegenwoordiger heeft verregaande bevoegdheden om in te grijpen. Bosnië en Herzegovina is het enige Europese land waar de binnenlandse politiek wordt gecontroleerd door een internationale instantie.

Het oordeel over de waarde van ‘Dayton’ is geëvolueerd, bleek vrijdag bij een congres op Instituut Clingendael in Den Haag, mede georgani-

seerd door de jonge denktank BIH-NL van Bosnische Nederlanders. Aanvankelijk was het oordeel positief: het verdrag maakte een einde aan de oorlog. Inmiddels overheerst een ander besef: ‘Dayton’ zadelde Bosnië en Herzegovina op met een onmogelijke grondwet die de etnische verdeeldheid in stand houdt en zorgt voor privileges voor Serviërs, Kroaten en Bosniakken en uitsluiting van andere groepen. Vertegenwoordiging langs etnische lijnen blijft in stand, particuliere belangen winnen van het staatsbelang. Politieke partijen fungeren als criminele organisaties, zegt Srdan Blagovcanin van Transparency International in Sarajevo. „Het grootste probleem van ons land is *state capture*, de gijzeling van de staat.” Pogingen om de grondwet te hervormen mislukten, zowel in de parlementen als bij het Europees Hof voor de Rechten van de Mens.

„Dayton’ was heel succesvol als vredesverdrag, maar waardeloos als grondwet

Jasmin Mujanovic politicoloog

Dertig jaar later is het meest positieve dat er geen nieuw conflict is uitgebroken, en dat de economie draait. Voor het overige staat Bosnië en Herzegovina er slecht voor. De politieke elites zijn gebaat bij handhaving van de status quo, met gegarandeerde privileges voor Serviërs, Kroaten en Bosniakken en uitsluiting van andere groepen. Vertegenwoordiging langs etnische lijnen blijft in stand, particuliere belangen winnen van het staatsbelang. Politieke partijen fungeren als criminele organisaties, zegt Srdan Blagovcanin van Transparency International in Sarajevo. „Het grootste probleem van ons land is *state capture*, de gijzeling van de staat.” Pogingen om de grondwet te hervormen mislukten, zowel in de parlementen als bij het Europees Hof voor de Rechten van de Mens.

Strenger optreden

Ambitieuze mensen verlaten het land. In 2000 telde Bosnië en Herzegovina 4,2 miljoen inwoners, nu zijn het er 3,1 miljoen. Europarlementariër Tineke Strik (GroenLinks-PvdA) signaleert een groeiende kloof tussen de bevolking met haar behoefte aan welvaart en politieke stabiliteit, en de politieke leiders die zich verliezen in corruptie en partijpolitiek. Ze is kritisch over de rol van de EU: „De EU richt zich te veel op de politieke leiders om verandering te bereiken. Als Europa moeten we strenger optreden tegen die leiders, ook om de bevolking duidelijk te maken waar we staan.”

Europa

leunt zwaar op Rutte om Trump te bereiken

De Russische inval in Oekraïne is ook een aanval op de veiligheid van Europa. De oorlog is daarom chefsache, een kwestie voor regeringsleiders. Europa ging snel achter Oekraïne staan, maar heeft in zijn eentje niet genoeg middelen of politieke wil om de oorlog naar zijn hand te zetten. Oekraïne én Europa zijn aangewezen op steun van de VS.

Oorspronkelijk vormde het Westen één front tegen Rusland, maar met de verkiezing van Donald Trump tot president verbrokkelde dat. De EU vreest sindsdien dat de VS de belangen van Oekraïne én van Europa zullen verkanselen en het op een akkoord met Rusland zullen gooien.

Steeds als de VS toenadering zoeken tot Rusland moet de EU proberen de Amerikaanse koers bij te sturen. Europa wordt niet moe het belang van een duurzame vrede voor Oekraïne te onderstrepen en stuurt regeringsleiders naar voren die een goede verstandhouding hebben met Trump. Omdat het initiatief bij Washington ligt, moet Europa zich elke keer weer naar binnen vechten.

De afgelopen dagen voerden de voorzitter van de Europese Raad, de Portugees António Costa, en Commissievoorzitter Ursula von der Leyen het woord namens Europa. Zo riep Costa maandagochtend in Luanda, waar veel leiders zijn voor een EU-Afrika-top, een vergadering van Europese regeringsleiders bijeen. Vlak daarvoor sprak hij met de Oekraïense president Ze-

lensky. Von der Leyen vatte zondagavond in een videoboodschap de Europese reactie op het Amerikaanse 28-puntenplan samen. Zij maakt zich al sinds de Russische inval hard voor de Oekraïense zaak.

Verder spelen de leiders van de grote Europese landen een vooraanstaande rol. De Franse president Emmanuel Macron nam met de Britse premier Keir Starmer het voortouw bij de vorming van een *coalition of the willing*, die na een staakt-het-vuren een garantiemacht voor Oekraïne op de been moet brengen. Starmer en Macron proberen ook het gesprek met Trump over Oekraïne gaande te houden. In het weekend belde Starmer nog met het Witte Huis. Zij worden bijgestaan door Europese leiders die ook een enigszins goede verstandhouding met Trump hebben, zoals de Duitse kanselier Friedrich Merz, de Finse president Alexander Stubb en de Italiaanse premier Giorgia Meloni.

NAVO-secretaris-generaal **Mark Rutte** neemt een sleutelpositie in. Hij steunt Oekraïne en kan goed overweg met Trump. In zijn eerste jaar slaagde Rutte erin Trump betrokken te houden bij de NAVO. Ook sprak hij met Trump af dat Europese landen in de VS wapens kunnen kopen voor Oekraïne, nadat Trump besloot dat de VS Kyiv niet meer met geld en wapenleveringen steunen. Rutte speelt ook een belangrijke rol omdat de toekomstige relatie tussen Oekraïne en de NAVO deel uitmaakt van de vredesbesprekingen.

Oekraïne

overstelt Trump met complimenten

In Genève zat de stafchef van president Volodymyr Zelensky, **Andri Jermak** aan tafel met de Amerikanen. Hij is de rechterhand en het manusje van alles voor Zelensky. Als oud-advocaat is hij ook een sterke onderhandelaar en vervulde hij deze rol veelvuldig namens Oekraïne op het internationale toneel. Als stafchef heeft hij daar echter geen officieel mandaat voor, dus zijn aanwezigheid is puur bij de gratie van het vertrouwen dat Zelensky in hem stelt.

Daarnaast was minister van Defensie Roeslan Oemerov aanwezig. Hij is secretaris van de Nationale Veiligheids- en Defensieraad, de belangrijkste functie bij het orgaan op het hoofd (de president) na. Tot deze zomer was Oemerov minister van Defensie. De aanstelling van de Krim-Tataarse Oemerov (43) was een opvallende keuze voor het ministerschap bij een kabinetsherschikking in 2023: Oemerov is afkomstig van de oppositiepartij Holos. Hij werd geboren in ballingschap in Oezbekistan, waarheen de Sovjet-Unie veel Krim-Tataren deporteerde in 1944. In 1989 werd de familie gerepatriëerd.

Het Oekraïense team is bezig met een charme-offensief richting de Amerikanen. Nadat Zelensky eerder dit jaar in het Oval Office werd uitgekafferd omdat hij te weinig dankbaarheid zou tonen, gromde Trump nu weer dat Oekraïne „nul dankbaarheid” had getoond voor het Amerikaanse initiatief. „Oekraïne is de VS, ieder Amerikaans hart, en de president persoonlijk dankbaar voor de steun - die begon met Javelins”, schreef Zelensky kort daarna op sociale media.

Als geest boven tafel hing Timoer Minditsj, de spil in een criminele samenzwering die 100 miljoen euro verduisterde uit Oekraïense energiegelden. De affaire werd twee weken geleden onthuld door het Oekraïense anti-corruptiebureau NABU. De Israëlisch-Oekraïense zakenman Timoer Minditsj is een oude bekende van zowel Zelensky als Jermak. De affaire leidde tot veel onrust in Oekraïne, waarbij critici ook riepen om het ontslag van Jermak en Oemerov, die gezien hun hoge posities de corruptie zouden hebben moeten voorkomen. Jermak en Oemerov werden niet genoemd door de NABU.

Amerikaanse en Oekraïense onderhandelaars zondag aan tafel in Genève. FOTO FABRICE COFFRINI/AFP

OORLOG IN OEKRAÏNE

In het spel van de onderhandelingen rond Oekraïne dingt iedereen naar de gunst van Trump

Het overleg over het beëindigen van de oorlog in Oekraïne draait om de vraag wie de grootste stok heeft om de ander mee te slaan en wie Trump kan overhalen daarbij te helpen. Hoe zien de onderhandelingsteams eruit en wat zegt dit over hun strategieën?

Simone Peek, Merijn de Waal en Michel Kerres
AMSTERDAM

Bij de vredesonderhandelingen die deze week worden gehouden oefenen niet twee maar vier partijen invloed uit. De **Verenigde Staten**, die onder leiding van Trump invloed, geld en glorie nastreven. **Europa**, voor wie de oorlog in Oekraïne een kwestie van de eigen veiligheid is geworden. Het gehavende **Oekraïne** - waar de hele

bevolking is betrokken bij een dodelijke strijd om het voortbestaan. En **Rusland**, de agressor die nu zijn oorlogsdoelen met een vredesdeal probeert te bereiken.

Het is een worstelwedstrijd waarbij ieder op eigen manier kracht uit probeert te oefenen. De VS dreigen Oekraïne geen inlichtingen en wapensteun meer te geven als het niet meewerkt en pogen Rusland financieel het mes op de keel te houden met sancties. Rusland op zijn beurt dreigt met zijn militaire overmacht. Het eist maximale toezeggingen van Oekraïne met het dreigement: als je die nu niet geeft, komen we het met nog veel meer geweld halen. Moskou appelleert aan Trumps zakeninstinct, door de zakenkansen voor te spiegelen.

Oekraïne vecht voor zijn eigen waardigheid en heeft als enige troef dat wanneer het niet ermee instemt, er ook geen vrede komt. Kyiv moet aannemelijk maken dat ook als het land er alleen voor staat, het kan besluiten door te vechten. Oekraïne produceert een steeds groter deel van zijn wapens inmiddels zelf - drones én raketten. Met vleierij poogt het de VS bij de les te houden.

Europa schaaft zich achter Oekraïne, maar krijgt van de VS geen stoel aan tafel. Het kwam met een concurrerend vredesplan van 24 punten voor een duurzame vrede, met ruimte voor gerechtigheid. De EU dreigt niet zoals Rusland met militair optreden, maar met financiële middelen: zij wil de nu bevroren Russische tegoeden gebruiken voor steun en wederopbouw van Oekraïne. Dat vinden de VS een aantrekkelijk idee, die zich in het 28-puntenplan over het beheer van dat geld wilden ontfemen, waarmee ze zich het enige wapen van de EU zouden toeëigenen.

Vorige week kreeg Oekraïne het 28-puntenplan voor vrede voorgelegd waar Washington en Moskou aan hadden gewerkt. Dat plan, dat velen zien als een voorstel voor capitulatie, is tijdens het haastig opgezette topoverleg in Genève teruggesnoeid naar negentien punten, aldus bronnen maandag in de FT. Wie zijn de (vooral) mannen die heen en weer vliegen voor het overleg en wat zegt dat over de strategie van de partijen?

Rusland

zet in op Trumps geldhonger

Kirill Dmitriev is speciaal vertegenwoordiger van de Russische president in deze onderhandelingsronde. In Russische kringen geldt hij als een opvallende keuze voor deze diplomatieke rol. Dmitriev is directeur van het Russische nationaal investeringsfonds, dat buitenlandse investeringen aantrekt, en hoofdconoom van het New Eurasian Strategies Centre. *Moneyman* Dmitriev sturen in plaats van iemand uit defensiekringen speelt rechtstreeks in op hoe de Amerikanen deze onderhandelingen zijn ingegaan: als een zakendeal.

Dmitriev (50) werd geboren in Kyiv, is alumnus van Stanford en Harvard en heeft ervaring als consultant bij McKinsey. Hij is „charmant” zegt een ex-collega, Sergej Aleksasjenko, tegen *Foreign Policy*. „Hij toont Washington dat hij Rusland iets te bieden heeft op financieel gebied.” Die rol speelt hij al langer: nog voor Trump geïnaugureerd was, nam Dmitriev contact op met schoonzoon Jared Kushner om een zakelijk “verzoeningsplan” op te stellen.

Boven dit alles torent de initiatiefnemer van de oorlog: president Vladimir Poetin. Hij leidt Rusland sinds 2000. Hij voerde en won de Tweede Tsjetsjeense oorlog om dat gebied onder controle te krijgen, stond in 2008 twee afgescheiden Georgische

provincies bij in een oorlog van vijf dagen met Georgië, die daarna met Russische troepensteun ‘onafhankelijk’ werden, in 2014 annexeerde hij het Oekraïense schiereiland de Krim, en de bommenregen die zijn luchtmacht in 2015 op Syrië uitgooide is niemand daar vergeten.

Zonder goedkeuring van de Russische leider onderneemt het landsbestuur niets. In die zin kan men de rol van Dmitriev dan ook niet overschatten. Hij is Poetins ‘boodschapper’. Niet Ruslands onderhandelaar.

Onduidelijk is de rol die de minister van Buitenlandse Zaken Sergej Lavrov (75) speelt, de nestor van de Russische diplomatie. Hij was al diplomatiek attaché in de Sovjet-Unie en werkte bij de permanente VN-missie in New York. Na de val van de Sovjet-Unie werd hij viceminister van Buitenlandse Zaken, waarna hij in 1994 voor tien jaar terugkeerde in New York.

Afgelopen maand is Lavrov echter minder gezien. Media speculeerden over een breuk met Poetin omdat hij een vergadering van de Veiligheidsraad miste en de Russische G20-delegatie in Johannesburg niet leidde. Lavrov belde in oktober met zijn ambtsgeenoot in de VS om een top tussen Poetin en Trump in Boedapest te bespreken. Na dat gesprek was de top zonder opgaaf van reden van de baan.

Verenigde Staten

willen een deal maar ogen chaotisch

De chaotische wijze waarop het 28-puntenplan vorige week naar buiten kwam, verraaft een machtsstrijd binnen team-Trump tussen enerzijds de meer Kremlin-kritische buitenlandminister **Marco Rubio** en anderzijds de isolationistisch ingestelde vicepresident JD Vance. Beiden gelden als kanshebbers voor de Republikeinse presidentskandidatuur in 2028 en hun onderlinge relatie zou rond uit slecht zijn. Op het Oekraïne-dossier lijkt Vance momenteel te prevaleren.

De primeur van het voorstel werd woensdag gegund aan Axios. Hoewel de 28 punten bovenal lezen als Kremlinvoorstellen, berichtte de politieke nieuws-site dat het een gezamenlijk Amerikaans-Russisch plan betrof. Het zou in Miami vorige maand zijn opgesteld door Trumps zakenvriend en vaste vredesgezant Steve Witkoff en schoonzoon Jared Kushner in

overleg met de Russische investeerder en Poetin-loyalist Kirill Dmitriev.

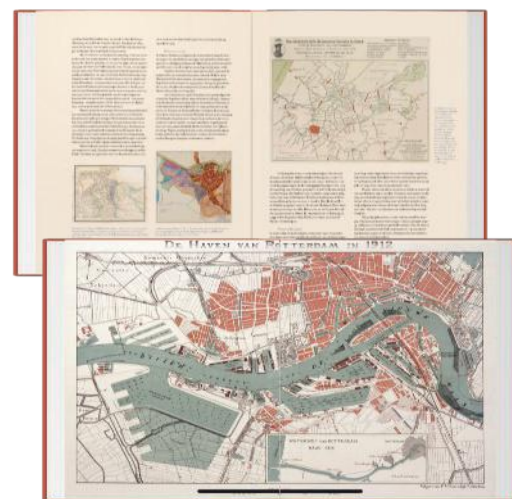
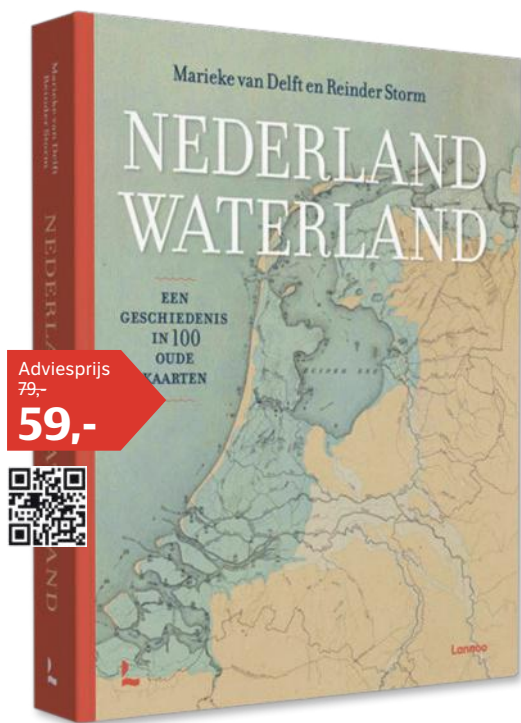
Via een onhandige - later verwijderde - tweet van Witkoff bleek al snel dat Dmitriev de belangrijkste bron achter de Axios-scoop was. Ofwel: de Russen brachten het plan naar buiten. Aanvankelijk leek Rubio er dan ook afstand van te nemen. In een X-bericht stelde de minister dat „we bezig blijven met het opstellen van een lijst potentiële ideeën voor het beëindigen van deze oorlog met inbreng van beide kanten in dit conflict”. Tegen Republikeinse partijgenoten in de Senaat, van wie velen zich de afgelopen jaren achter Kyiv schaarden, zou hij er zeer kritisch over zijn geweest. Rubio, vertelden senatoren later aan de pers, had hen verzekerd dat het plan „geen regeringsstandpunt” was, maar „een Russisch wensenlijstje”.

Gedurende het weekend moest Rubio zich als senator jarenlang streng op tegen anti-Amerikaanse dictators als Poetin. Als minister moet hij die principes inslikken, ten gunste van Trumps belofte snel ‘vrede’ in Oekraïne te stichten. Vance voedt dit America First-instinct van de president verder. Het was de aan de vicepresident gelieerde Dan Driscoll, onderminister op het Pentagon voor het Leger, die het voorstel donderdag in Kyiv mocht toelichten. Voor Rubio lijkt vooralsnog slechts een bijrol weggelegd.

Ontdek de mooiste boeken

KOFFIETAFELBOEK

Nederland Waterland

- › Luxueus kaartenboek
- › De geschiedenis van Nederland in 100 oude kaarten
- › Prachtige illustraties in groot formaat

KOFFIETAFELBOEK

Between the Sea & the Sky

- › Fotografie van wereldberoemde fotograaf Jimmy Nelson
- › 528 pagina's vol unieke beelden en verhalen uit Nederland
- › Inclusief kaartenset t.w.v. 10,-

KOFFIETAFELBOEK & KOOKBOEK

Proeven van Frankrijk

- › Culinaire ode aan Frankrijk, prachtig geïllustreerd
- › Duik in de rijke wereld van de Franse keuken
- › Met 375 smaakmakende recepten

Winnie de Poeh - feesteditie

- De complete verzameling verhalen en gedichten
- Tijdloze levenswijsheden van Winnie de Poeh en zijn bekende vriendjes
- Het perfecte cadeau voor Poeh-fans van alle leeftijden

KOFFIETAFELBOEK

150 jaar Nederlandse Scheepvaartaffiches

- › Rijke visuele geschiedenis van de scheepvaart
- › Meer dan 400 unieke scheepvaartaffiches
- › Groot formaat, monumentale verzameluitgave

KOFFIETAFELBOEK

Iconic Classic Cars

- › Adembenemend koffietafelboek voor autoliefhebbers
- › Ontdek de mooiste en zeldzaamste klassieke auto's
- › Groot formaat met 240 pagina's, Engelstalig

VERENIGDE STATEN

Ophefministerie DOGE stilletjes opgeheven

Het schaduwministerie dat was opgericht om andere Amerikaanse ministeries flink te kortwieken, blijkt in alle stilte te zijn verdwenen.

Bas Blokker

AMSTERDAM

Het Department of Government Efficiency (DOGE), dat begin dit jaar onder leiding van miljardair Elon Musk duizenden federale ambtenaren heeft ontslagen, zou volgens het oprichtingsdecreet van 20 januari achttien maanden blijven bestaan. Maar toen persbureau Reuters deze maand vroeg naar de activiteiten van DOGE, luidde het antwoord van het Office of Personnel Management: „Dat bestaat niet.“ Zo is binnen tien maanden een eind gekomen aan een van de meest besproken initiatieven van de regering-Trump.

DOGE moest een van de verkiezingsbeloften van de nieuwe president verwezenlijken: het doen krimpen van de federale overheid. Techmiljardair Musk werd aan het

Elon Musk legde in mei al zijn functie neer als hoofd van DOGE, na ruzie met Trump. FOTO KENT NISHIMURA/REUTERS

hoofd van de kleine organisatie van vooral jonge medewerkers geplaatst. In de eerste maanden van zijn bestaan publiceerde het departement

duizelingwekkende bedragen die het zou hebben bespaard op overheidscontracten, subsidies en aantallen ambtenaren.

Bij nadere beschouwing van de 'Wall of Receipts' (een bonnetjesprikbord) bleek dat er nogal wat af te dingen viel op de genoemde getallen.

Nieuwssite *Politico* kon aan de hand van de geopenbaarde gegevens tot en met de maand juli vaststellen dat de werkelijke besparingen van de op de DOGE-website geclaimde 32,7 miljard dollar in werkelijkheid slechts zo'n 1,4 miljard bedragen, omgerekend zo'n 1,2 miljard euro.

Desondanks heeft DOGE wezenlijke veranderingen in de federale overheid veroorzaakt. Zo is vrijwel de gehele ontwikkelingshulp en het bijbehorende agentschap USAID afgeschaft, en werd het ministerie van Onderwijs onttakeld. Musk legde in mei zijn functie neer, na ruzie met president Trump over diens begroting.

De opheffing van het hele schaduwdepartement betekent niet dat de regering afziet van substantiële bezuinigingen op de ministeries en de daaraan verbonden ambtelijke diensten. Integendeel. Persbureau Reuters wist de hand te leggen op documenten waaruit blijkt dat het Office of Personnel Management, zeg maar bureau personeelszaken, het stokje van DOGE heeft overgenomen en op manieren zint om het ontsaan van ambtenaren en het opheffen van ambtelijke diensten juridisch soepeler te laten verlopen.

Prijs
deal
dagen

Rijke dinerwijn in
Châteauneuf-stijl

Deze Prestige-cuvée van Rêve des Roches is gemaakt in de rijke stijl van Châteauneuf-du-Pape, van de drie 'Rhônedruiven' Grenache, Syrah en Mourvèdre. Een ideale dinerwijn voor bij een stuk gebraden vlees of rijke stoofschotel; krachtig en zijdezacht van smaak vol donker fruit met subtiel getoast eiken. Tijdelijk verkrijgbaar als pakket van acht flessen plus één magnumfles, handig voor grote gezelschappen tijdens de feestdagen.

Nieuw

Adviesprijs
~~105,00~~
87,50

Onze wijnen worden gratis thuisbezorgd vanaf €50

*minimale afname: 6 flessen, geldig tot en met 28 november 2025, zolang de voorraad strekt en onder voorbehoud van eventuele druk- of zetfouten.
Bekijk ons volledige wijnaanbod op nrcwebwinkel.nl/wijn

NIX18

Weekdeals

GELDIG T/M 30 NOVEMBER 2025

Bekijk
alles

TEN CATE

Zachte kussens en dekbedden

- › Hoofdkussens gevuld met eenden- of ganzendons
- › Loungekussens met hoes in diverse kleuren
- › Set bestaande uit een donzen dekbed met kussens
- › Bekijk meer bedtextiel van Ten Cate online

ADVIESPRIJS VAN
~~109,95~~
54,95ADVIESPRIJS
~~149,95~~
79,95ADVIESPRIJS VAN
~~429,95~~
179,99

BEKIJK ALLES VAN TEN CATE ONLINE

Tot
58%
korting

EZEEOFX

Radiator-ventilator

Tot
42%
kortingADVIESPRIJS VANAF
~~59,95~~
34,95

VERSNELT HET OPWARMEN VAN RUIMTES

- › Slimme sensor zorgt voor automatisch in-/uitschakelen
- › Eenvoudige plaatsing; magneten en uittrekbare armen
- › Energiezuinige en efficiënte verwarmingsoplossing

HP

EliteBook 745

71%
kortingADVIESPRIJS
~~1.399,00~~
399,00

REFURBISHED MODEL MET 14" SCHERM

- › Start razendsnel op dankzij 256GB SSD harde schijf
- › 16GB DDR4 werkgeheugen en AMD Ryzen 3 processor
- › Inclusief Windows 11 licentie

MCGREGOR

Giftbox sokken

50%
kortingADVIESPRIJS
~~39,95~~
19,95

GESCHIKT VOOR DAMES EN HEREN

- › 4 paar sokken met vrolijke dessins
- › Gemaakt van stretch katoen met platte teennaden
- › Keuze uit vele verschillende giftboxes

SANGEAN

Noodradio

33%
kortingADVIESPRIJS VAN
~~149,95~~
99,95

ROBUUSTE RADIO MET FM EN DAB+

- › Opladen via handslinger, zonnepaneel of USB-C
- › LED-zaklamp (3 standen en SOS-morsecode)
- › Werkt ook als powerbank voor opladen telefoon

PYREX

Bewaarschalen

28%
kortingADVIESPRIJS
~~138,60~~
99,95

10-DELIGE SET MET 2 SOORTEN SCHALEN

- › Gemaakt van borosilicaatglas en BPA-vrije deksels
- › Bestand tegen temperaturen van - 40°C tot + 300°C
- › Bekijk meer keukengerei van Pyrex online

VITALITY PUR

Wollen dekbed

Tot
62%
kortingADVIESPRIJS VANAF
~~179,00~~
79,95

4-SEIZOENENDEKBED VAN SCHAPENWOL

- › Optimale warmte-isolatie en vochtregulerend
- › Behoudt vorm en veerkracht na langdurig gebruik
- › Met een 100% perkaline katoenen tijk

DE ZITTING

Met een ploertendoder en een hondenriem gingen ze vechtend over straat

Een familievete is de reden dat Sandor en Rómeó elkaar te lijf gingen op straat. Getuigen verklaarden dat „mannen elkaar met stokken aan het slaan waren". Nu moeten zij zich verantwoorden voor de politierechter.

Door **Jonathan Sekeris**

De zaak

„Bent u gemachtigd", vraagt de politierechter aan de advocaat van verdachte Sandor S. „Jazeker", antwoordt de advocaat die namens zijn cliënt het woord zal gaan voeren. De verdachte de 55-jarige Sandor, is niet op komen dagen in de rechtbank in Rotterdam. „Hij is te bang om te komen vanwege de mogelijke aanwezigheid van de aangever", verklaart zijn advocaat.

Die aangever, Rómeó O., en Sandor zijn bekenden van elkaar, maar onderhouden geen goede relatie. Dit vanwege een conflict dat hun families al lange tijd hebben. De familievete was de reden dat Sandor en Rómeó elkaar in maart te lijf gingen op straat. Beide mannen deelden rake klappen uit.

Omdat zowel Sandor als Rómeó aangifte heeft gedaan, moeten zij zich allebei verantwoorden voor de politierechter. Beide mannen is mishandeling ten laste gelegd. Daarnaast wordt Sandor verdacht van het beledigen en bedreigen van een politieagent in juli. Hij zou, onder andere, „vuile kankerflikker" en „kankerhomo" hebben geroepen.

De getuigenis die Sandor heeft afgelegd na de vechtpartij, wordt door de rechter voorgelezen. „Hij verklaart dat meneer O. op hem inreed met zijn auto en op hem afliep met een ploertendoder. Uit zelfverdediging zou hij een hondenriem hebben gepakt." Getuigen verklaarden dat „mannen elkaar met stokken aan het slaan waren".

„Ik begrijp dat er een heleboel speelt tussen de families", merkt de rechter op. Het verzoek dat Rómeó heeft gedaan voor een mediationtra-

ject, is afgewezen door Sandor. „Meneer is best wel in de war de laatste tijd. Zo erg zelfs, dat hij volgens mij niet weet wat mediation betekent", aldus zijn advocaat.

Sinds de vechtpartij is er geen contact meer geweest tussen Sandor en Rómeó. „Maar door mediation kunnen de angsten worden weggenomen en kan de schade worden afgewikkeld", zegt de officier van justitie. „Is het een optie dat u even belt met uw cliënt?", vraagt de rechter aan de advocaat. De advocaat gaat op de gang staan. „Hij wil geen mediation, omdat hij meneer O. een driftig type vindt. Mijn cliënt voelt zich niet veilig met hem in de buurt", zegt de raadsman na het bellen.

Omdat Sandor door zijn afwezigheid geen vragen van de rechter kan beantwoorden, is het de beurt aan de officier. „Er zijn over en weer rake klappen gevallen. Maar, benadrukt ze, „zelfverdediging zie ik niet terug: hij had ook weg kunnen rennen".

Voor de belediging en bedreiging van de politieagent ziet ze genoeg bewijs, vanwege de getuigenverklaringen. Sandor werkt niet en leeft van een uitkering. Hij heeft een strafblad van elf pagina's. „Dat zijn strafverzwaren-de omstandigheden", vindt de officier. Ze eist een taakstraf van 120 uur.

Zijn advocaat vraagt om vrijspraak. „Dit is een noodweersituatie uit het

boekje. Mijn cliënt wordt aangevallen met een wapen, dus hij pakt een hondenriem en begint uit noodweer om zich heen te slaan. Wat mij betreft was zijn handelen proportioneel." Voor het tweede feit voert de advocaat geen noodweer op: „Mijn cliënt verdient een straf voor het onheus bejegenen van een politieagent."

Twee uur later is het de beurt aan de 31-jarige Rómeó O. om zich te verantwoorden voor de vermeende mishandeling. Hij is wél naar de rechtbank gekomen. „De verklaringen van u en meneer S. rijmen niet helemaal", merkt de politierechter op. „U bent aangehouden door de politie in een beschadigde auto, en één van de kinderen op de achterbank had een ploertendoder vast."

„Ik tikte per ongeluk met mijn auto tegen hem aan", verklaart Rómeó. „Toen begon hij te dreigen en uit te dagen." De kinderen van Rómeó zaten op de achterbank. „Ik was bang en ben uitgestapt. Vervolgens heb ik een stok gepakt om hem weg te jagen."

Volgens Rómeó probeert Sandor „het slachtoffer te spelen in de rechtbank". „Maar meneer S. zegt bang voor u te zijn", stelt de rechter. „Hij heeft mij bedreigd en al eerder mijn moeder mishandeld. Het is niet iemand die bang is", reageert Rómeó.

Vervolgens is het opnieuw de beurt aan de officier. „We kunnen aan de hand van het dossier niet bepalen wie het gevecht is begonnen. Maar er zijn rake klappen uitgedeeld", concludeert ze. „Daarom zijn beiden schuldig aan mishandeling: er is letsel vastgesteld bij beiden, op hoofd en handen." Ze eist een taakstraf van honderd uur.

Het oordeel

De rechter gaat kort in beraad en doet een kwartier later uitspraak in beide zaken. Ze begint met de zaak van Rómeó: „Er is een hoop gezegd, maar helemaal helder is het allemaal niet. Getuigen hebben niet gezien dat er sprake was van noodweer."

„Daardoor is het noodweerscenario niet aannemelijk geworden. De mishandeling wel. En het bezit van een ploertendoder is ook een strafbaar feit. Daarnaast vind ik het erg dat uw kinderen ook getuige waren. De rechter legt een taakstraf van zestig uur op aan Rómeó en hij moet 500 euro schadevergoeding betalen aan Sandor.

Ook voor laatstgenoemde wordt het noodweerscenario verworpen, aldus de rechter. „Hij ging niet weg uit de situatie, maar zocht de confrontatie op. Zijn bedreiging en belediging tegen de politieagent acht ik wettig en overtuigend bewezen." De rechter geeft Sandor ook een taakstraf van zestig uur en hij moet 2.160 euro schadevergoeding betalen aan Rómeó, vanwege aangerichte schade aan zijn horloge. Een contactverbod vindt de rechter niet nodig.

WERELD-ZAKEN

De NRC-podcast over geopolitiek.
Luister elke dinsdag een nieuwe aflevering bij NRC

Van geheime oorlogsspellen tot schimmige denktanks, van koloniale erfenissen tot zelfgemaakte drones. Host Mandula van den Berg duikt samen met Michel Kerres en Eva Peek in de diepere lagen van de geopolitiek en analyseert hoe macht zich beweegt op het wereldtoneel. Toegankelijk, scherp en altijd uitnodigend om verder te denken.

Elke dinsdag bij NRC en in alle podcast-apps.
Ga naar nrc.nl/wereldzaken voor meer over de podcast

nrc

Johan van Laarhoven. „Ik kan geen bankrekening openen of huis kopen. Ik ben persona non grata.” FOTO NRC

RECHTSZAAK

Riep de staat Thailand onrechtmatig op Johan van Laarhoven te arresteren?

Coffeeshophouder Johan van Laarhoven houdt de Nederlandse staat verantwoordelijk voor de gevolgen van zijn strafzaak.

Camil Driessen

DEN HAAG

Huiveringwekkend, zo noemt de voorzitter van de Haagse rechtbank herhaaldelijk het verslag van voormalig coffeeshophouder Johan van Laarhoven over zijn gevangenschap in Thailand. „We hebben gelezen over groepsverkrachtingen en zelfmoorden in de cel. Iedereen is het erover eens dat dat huiveringwekkend is.”

Van Laarhoven, eigenaar van de Brabantse coffeeshopketen The Grass Company, verhuisde in 2009 naar Thailand. Jarenlang woonde hij met z'n vrouw Tukta en twee kinderen in een villa in kustplaats Pattaya. Tot het stel op 23 juli 2014 door 120 Thaise agenten werd gearresteerd.

De daaropvolgende vijfenhalf jaar brachten Van Laarhoven en Tukta onder erbarmelijke omstandigheden door in de gevangenis. In januari 2020 komt Van Laarhoven vrij en wordt hij naar Nederland gevlogen.

„Het gaat beter dan toen ik in Klong Prem Prison – de hel van Bangkok – zat”, antwoordt Van Laarhoven wanneer de rechtbank vraagt hoe het gaat. „Maar [...] ik heb aan die tijd veel lichamelijke en psychische klachten overgehouden. Ik ben mijn gezin kwijt: mijn vrouw en kinderen. Ik kan geen bankrekening openen of huis

kopen. Ik ben persona non grata.”

En daarvoor houdt Van Laarhoven het OM verantwoordelijk. Het OM Zeeland-West-Brabant stuurde een brief op 14 juli 2014 waarin Thailand werd verzocht „een strafzaak te initiëren” tegen Van Laarhoven. Een week later werden hij en Tukta gearresteerd. Nadat Nederland bewijsstukken aan de Thai had overhandigd en drie Nederlandse agenten liet getuigen, werd de coffeeshophouder veroordeeld tot 103 jaar celstraf wegens witwassen. Tukta kreeg elf jaar cel.

Met een civiele zaak tegen de Staat der Nederlanden, die maandag diende, wil Van Laarhoven laten vaststellen dat Nederland onrechtmatig heeft gehandeld. Is daarvan sprake dan dient de veroorzaakte schade vergoed te worden – tientallen miljoenen volgens Van Laarhoven.

‘Drama’

Naast hem in de Haagse rechtbank zit broer Frans, die zich bij de zaak heeft gevoegd. Sinds Johan en Tukta werden gearresteerd, voedt hij hun dochter op – zij wil vanwege de arrestatie geen contact meer met haar vader.

Voor de derde en laatste persoon die de zaak tegen de staat voert, moet de rechter zich richten tot een scherm. Per videoverbinding verschijnt een vrouw die hevig gebaart zodra de rechter vraagt hoe het met

haar gaat. Ze zit in een groengeverfde kamer met systeemplafond en ventilator. „Het is een drama”, vertaalt de tolk. Tukta, inmiddels Van Laarhovens ex-vrouw, dekt haar ogen met een zakdoek. „Ik had een warme familie, nu heb ik niets meer. Ik weet niet wat ik heb fout gedaan en waarom ik zes jaar in de gevangenis moest zitten. Ik was alleen de vrouw van Johan.”

„

Ik ben mijn gezin kwijt: mijn vrouw en kinderen

Johan van Laarhoven verdachte

Centraal in de zaak bij de rechtbank Den Haag staat de Nederlandse brief van juli 2014 aan de Thaise hoofdofficier van justitie. Daarin werd Thailand niet alleen verzocht een strafzaak tegen Van Laarhoven te initiëren wegens witwassen, maar ook om daarbij alle mogelijke dwangmiddelen in te zetten. Volgens Van Laarhovens advocaat Lisa Jie Sam Foek blijkt uit die brief dat het OM wilde dat Van Laarhoven en Tukta door Thailand zouden worden vervolgd.

De advocaat licht een mail uit die officier van justitie Lucas van Delft

twee maanden na Van Laarhovens arrestatie naar de OM-top stuurde. Van Delft leidde in Nederland het in 2011 begonnen strafrechtelijk onderzoek naar Van Laarhoven, The Grass Company en andere verdachten op verdenking van de handel in verdovende middelen, witwassen en deelname aan een criminele organisatie. „Door zich permanent in Thailand te vestigen, neemt hij het rechtssysteem en penitentiair systeem aldaar op de koop toe”, schrijft Van Delft. „Jarenlang heeft hij de lusten van het land gehad. Nu zijn de lasten aan de beurt.”

Hoewel de Nationale Ombudsman de handelwijze van het OM richting Van Laarhoven en Tukta in 2019 reeds als „onzorgvuldig” kwalificeerde, ziet het OM dat anders. Maandag betoogde plaatsvervangend landsadvocaat Cécile Bitter dat de cruciale brief van 14 juli verkeerd wordt geïnterpreteerd. Die moet gezien worden in het licht van het lopende strafrechtelijk onderzoek.

Om bewijs te verzamelen voor dat onderzoek deed Nederland op 27 juni 2014 een rechtshulpverzoek aan Thailand. De Thai werden verzocht Van Laarhovens telefoon te tappen, woning te doorzoeken en bewijs in beslag te nemen. De brief was slechts bedoeld om de behandeling van het verzoek te „bespoedigen”, aldus Bitter. Anders moest nog maanden wor-

den gewacht en dat was een risico, omdat bewijs dan zoek kon raken. In Nederland, Luxemburg en Spanje waren vanwege de strafzaak namelijk al invallen geweest.

Ook had Nederland van Thailand te horen gekregen dat het rechtshulpverzoek sneller zou worden behandeld als de Thai zelf een strafrechtelijk onderzoek begonnen en Nederland daar schriftelijk om verzocht.

Dat Thailand Van Laarhoven vervolgens ook zou arresteren en veroordelen, had Nederland volgens Bitter niet verwacht. „Er is geen rekening gehouden met de concrete mogelijkheid dat dit zou gebeuren.” Dat Thailand wél tot arrestatie overging, betekent volgens Bitter niet dat de Nederlandse staat onrechtmatig jegens Van Laarhoven heeft gehandeld.

‘Leugens’

Van Laarhoven had tijdens de urenlange zitting moeite z'n emoties de baas te blijven. Eenmaal riep hij „leugens, leugens” door het pleidooi van de landsadvocaat. Zijn slotwoord moest hij door zijn broer laten voorlezen, omdat hij overmand was door tranen.

De rechtbank wil op 11 februari 2026 uitspraak doen. Dat duurt langer dan gebruikelijk, stelt de voorzitter: „Het is een belangrijke, gevoelige en lastige kwestie.”

Ontdek de mooiste aanbiedingen

GRAYPANTS

Wick tafellamp

CADEAU-TIP

Adviesprijs
v.a. 139,-
99,-

- › Draagbare en draadloze sfeermaker
- › Verkrijgbaar in 2 formaten, dimbaar in 4 standen
- › Geniet van 150 uur verlichting op een opgeladen accu

HAY

Trapje

Adviesprijs
359,-
279,-

- › Helpende hand in huis
- › Multifunctioneel en design in één
- › Van opstapkrak tot bijzettafel

FREDERIK ROIJÉ

Vogelhuis

Adviesprijs
169,-
149,-

- › Architectonisch design voor vogel- en designliefhebbers
- › Biedt onderdak aan verschillende vogelsoorten
- › Een blikvanger in elke tuin

Puzzelbord met draaisysteem

Adviesprijs
v.a. 139,95
119,-

CADEAU-TIP

- › Voor puzzels tot 1000 stukjes | 77 x 57 centimeter
- › Met 360° draaibare ringstandaard en kantelfunctie
- › Voor optimaal puzzelplezier

Bekijk alle aanbiedingen online nrcwebwinkel.nl/cadeaus

ALS HET MAAR VERANDERT

Voor het klimaatbeleid rekenen we te veel op de bossen

De natuurlijke demping van klimaatverandering - door bossen, bodems en oceanen - hapert door extreem weer. Toch rekenen landen wel op CO₂-reductie veroorzaakt door de natuur zelf.

ILLUSTRATIE MART VELDHIJS

Eens in de maand schrijft **Liza van Lonkhuizen** over wat er speelt bij de verduurzaming van het bedrijfsleven.

Hoewel de uitkomst van de klimaatop in Brazilië ronduit teleurstellend is, ziet Wouter Peters, hoogleraar koolstofkringlopen aan de universiteit van Wageningen, toch wat lichtpuntjes. Er was wereldwijd aandacht voor het belang van bos, op de top die zelfs aan de rand van de Amazone werd gehouden. Zo werd er een (weifelende) start gemaakt met een investeringsfonds dat tropisch bos zou moeten beschermen.

Peters weet hoe belangrijk bos is om de opwarming van de aarde af te remmen. Voor zijn wetenschappelijk onderzoek bestudeerde hij vele uren bossen op satellietbeelden. Hij verzamelde op allerlei manieren luchtmonsters: met een vliegtuigje boven het Amazonewoud, met drones boven de Waddenzee en in een tientallen meter hoge toren in het Veluwe Loobos.

Bossen nemen ongeveer een kwart van de menselijke CO₂-uitstoot op en zijn dus onmisbaar in de strijd tegen klimaatverandering. Maar in zijn studies, en die van anderen, ziet Peters dat de remfunctie van bossen op klimaatopwarming hapert. Sommige bossen nemen (veel) minder CO₂ op dan verwacht. Vaak komt dat op zichzelf ook weer door klimaatverandering: extreme hitte, droogte en bosbranden.

Tegelijk ziet hij in de politiek een te groot vertrouwen op de 'longen van de aarde'. „Heel veel landen hebben voorafgaand aan de top klimaatplannen ingeleverd waarbij ze rekenen op natuurlijke ecosystemen die koolstof voor ze opnemen”, zegt Peters. „Rusland denkt zelfs volledig klimaatneutraal te worden door z'n bossen.”

Netto uitstoters

Afhankelijk van de leeftijd of gezondheid van een bos, of het weer, kunnen bossen naast CO₂ opnemen, ook juist netto uitstoten. Op allerlei plekken - Australië, Frankrijk, Brazilië - zijn al bossen gevonden die netto meer CO₂ uitstoten dan opnemen.

En dan reken je je snel te rijk. „Zo viel in Fin-

land de opname van CO₂ door het bos en de bodem tegen”, zegt Peters. „Tot op het punt dat ze samen juist een bron van CO₂-uitstoot werden. Daardoor zijn de klimaatdoelen van de Finse regering voor 2030 in het gedrang gekomen.”

Het is een dubbele boodschap, beseft Peters. „Het is ongelooflijk belangrijk bossen te beschermen en nieuwe bomen aan te planten. Netto verdwijnen er elk jaar nog altijd miljoenen hectare bos. Maar tegelijk kunnen we er minder van uitgaan dat bossen klimaatopwarming voor ons verzachten.”

Om de politiek voor dit fenomeen te waarschuwen, publiceerde Peters met andere onderzoekers *Bossen en bodems in zwaar weer*, namens de Wetenschappelijke Klimaatraad. Dat rapport signaleert dat internationale afspraken over het beperken van de opwarming te nadrukkelijk rekenen op een blijvende, of zelfs toenemende opname van CO₂ door bossen en bodems.

Het rapport waarschuwt dat we sneller door de 2 graden opwarming kunnen schieten dan we denken, door de effecten van klimaatverandering op ecologische processen. Verschillende

In Finland bleken bossen en bodem samen juist een bron van CO₂-uitstoot te vormen

studies laten zien over dat er in grote natuurgebieden minder CO₂ wordt vastgelegd ten opzichte van eerdere metingen. „Veel berekeningen gaan bijvoorbeeld uit van het herstel van bossen na droogte of hittegolven”, staat in het rapport, „terwijl in werkelijkheid groeivertraging en sterfte optreden”.

Het rapport wijst erop dat ook Nederlandse bossen en bodems samen netto koolstof verliezen aan de atmosfeer. Dat heeft te maken met veenbodems die onder druk staan door lage waterstanden. De CO₂-vastlegging door Europese bossen en bodems nam de afgelopen tien jaar met bijna een derde af.

„Leun dus niet te veel op het aanplanten van bossen in plannen om klimaatneutraal te worden”, zegt Peters. „Of een bos daadwerkelijk koolstof heeft opgenomen weet je pas na tien of twintig jaar. Als je er nu beleid op inricht, kan het tegenvallen.”

In 2024 werd in onderzoek nog geconcludeerd dat de CO₂-opname van bossen de afgelopen decennia stabiel was, ondanks de verslech-

terende functie van sommige bossen. Dat werd onder meer verklaard door herbebossing en duurzaam beheer van bossen. Maar Peters ziet met andere onderzoekers wel degelijk aanwijzingen dat de totale opname van CO₂ door oceanen en met name bossen afneemt. De sterke recente toename van CO₂ in de atmosfeer is namelijk niet goed te verklaren door menselijke uitstoot. „De laatste paar jaar zien we echt dat bossen het zwaar hebben en dat die functie onder druk staat”, zegt Peters.

Oceanen, een andere belangrijke rem op de opwarming van de aarde, nemen naarmate ze warmer worden minder CO₂ op. Daarnaast schuilt er nog een onaangename verrassing in de permafrost: de immense hoeveelheden opgeslagen koolstof in bevroren bodems in het hoge noorden die vrij zullen komen bij te veel opwarming.

Uitstoot reduceren nog belangrijker

Wat nu? Met deze kennis is de CO₂-uitstoot reduceren nog belangrijker, zegt Peters. En naast bos beschermen tegen houtkap, wordt ook goed bosbeheer meer van belang.

Natuurorganisatie *Trees for All* plant bos aan met het veranderende klimaat in gedachten, vertelt directeur Stef Röell. „Al is het heel moeilijk om precies te zeggen wat het weer van de toekomst gaat zijn. Klimaatverandering is er al, en het effect is extremer dan verwacht.”

Bomen die het goed deden in het ouderwetse Nederland, doen het niet altijd goed in een ander klimaat. „Denk aan een laan vol beuken, een heel Hollands beeld”, zegt Röell. „De wortels van de beuk komen niet diep en zijn dus niet geschikt voor langere periodes van droogte.”

Ook fijnsparren - in het verleden veel aangeplant in Europa - blijken niet geschikt voor droge zomers, voor stormen, en bovendien gevoelig voor plagen. Dat vraagt om het planten van gevarieerde boomsoorten, denk aan een zomereik uit Oost-Europa. Die is beter bestand tegen extreme hitte en droogte dan een zomereik uit Nederland.

Dat de natuur wel weerbaar kan zijn, met een handje hulp, bleek bijvoorbeeld bij een groot project in Indonesië. Op het eiland Sulawesi werden graslanden binnen een paar jaar omgevormd naar bos met bomen van acht meter hoog, door gebruik te maken van verkoold organisch materiaal dat de bodemstructuur verbeterde.

Tot slot is het belangrijk dat bos waarde toevoegt voor de lokale bevolking, zegt Röell, dan is de kans groter dat de lokale gemeenschap het bos zal beschermen in plaats van (laten) kappen. „Zoals voedselproductie met fruitbomen, of door duurzame boslandbouw mogelijk te maken.”

Een nieuwe pinpas van ING - nog zonder naam van de klant erop - in de fabriek van Thales.

REPORTAGE **PINPAS**

ING drukt in een jaar 10 miljoen nieuwe bankpassen. ‘Het móét goed gaan’

In een non-descript gebouw ergens in Nederland drukt Thales nieuwe bankpassen. Onder meer voor ING. „Ook jongeren vinden het een prettig idee dat ze nog een pas hebben. Ook al ligt die thuis.”

Door **Eva Smal** Fotografie **Merlin Dalemán**

Heb je je pinpas verloren? Als het even meezit, heb je binnen twee dagen weer een nieuwe. In je bankapp kun je de oude blokkeren en een nieuwe aanvragen. Na twee tot maximaal vijf nachten slapen ligt er dan een neutraal witte envelop in de brievenbus met een nieuwe pas en een instructie hoe die te activeren - met gewoon de oude pincode. Tussen het schrikmoment dat je je pas verloren hebt en de opluchting dat de nieuwe binnen is, zit een door de jaren heen strak gestroomlijnd proces. En dat wordt onder meer in een anoniem be-

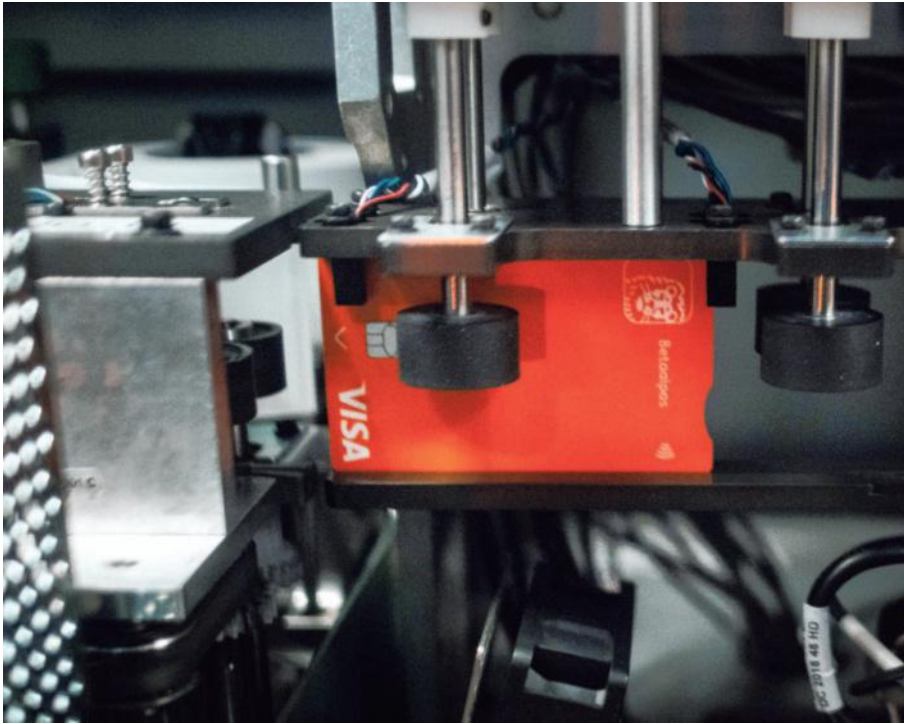
drijfsgebouw op een industrieterrein ergens in Nederland mogelijk gemaakt - om veiligheidsredenen wil de eigenaar, Thales, niet dat de precieze locatie bekend wordt gemaakt. In een ruimte ter grootte van twee klaslokalen met een laag systeemplafond staan drie langwerpige apparaten waarin 12 miljoen pinpassen per jaar worden gemaakt, voor banken uit Nederland en België. Deze ‘passenfabriek’ is van Thales, een Frans defensie- en beveiligingsbedrijf dat ook drones, satellieten, paspoorten en ov-chipkaarten maakt. Wie zijn pinpas goed bekijkt, kan op die van Thales de firma naam in het klein afgedrukt zien staan.

Het bedrijf maakt deze dag - onder meer - net vernieuwde passen voor ING Nederland. Hans Overeem, hoofd betalingsverkeer van ING, is naar de locatie afgereisd voor een controle - en voor een soesgebakje met een marsepeinen pinpasje erop om de distributie van de vernieuwde passen te vieren. In de komende twaalf maanden krijgen alle ING-klanten een nieuwe pas, ook al is hun huidige pas nog niet verlopen. Met een stofjas aan en door een beveiligingssluits betreedt Overeem de ruimte waar die passen worden gemaakt. „De pas is voor veel van onze klanten het enige fysieke wat ze nog van hun bank zien.

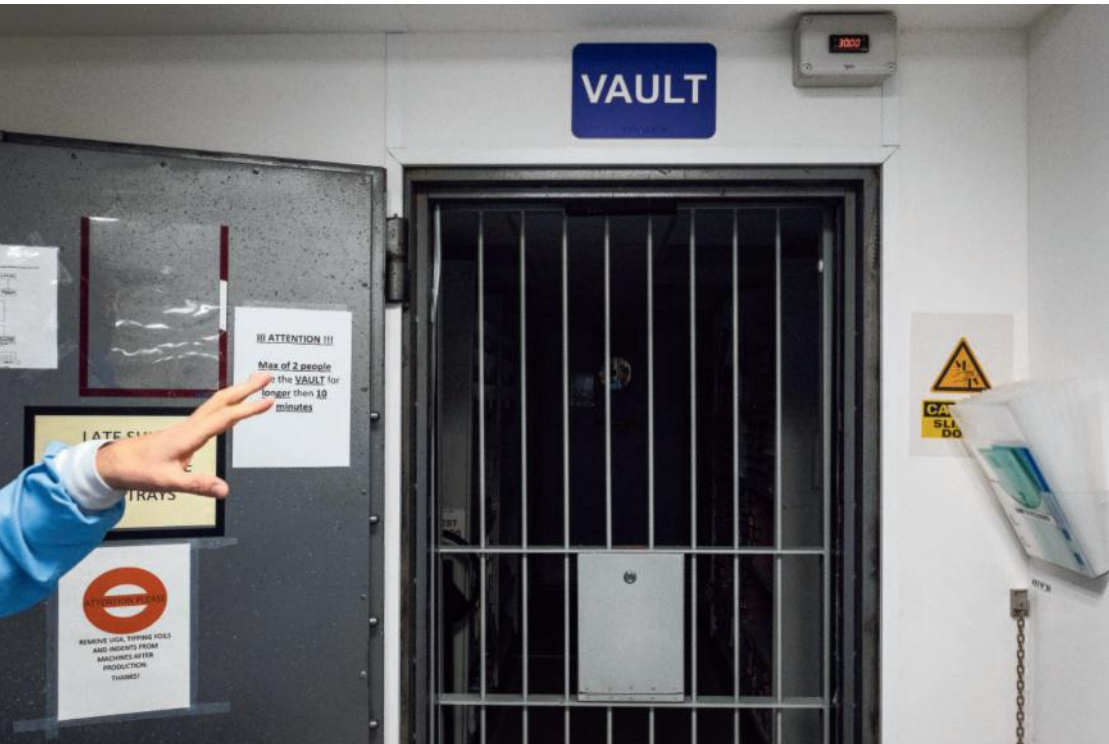
Daarom hebben we deze nieuwe pas en het productieproces eindeloos getest. Het móét goed gaan.” De productie gebeurt vrijwel volledig automatisch: de twee handenvol personeelsleden die er rondlopen, doen vooral controles. Want kloppen moet het: de vaak in het buitenland in bulk gemaakte ‘virgin’ plastic passen, met een onbeschreven chip erop, moeten gevuld worden met de juiste gegevens. Die stuurt de bank via een veilige verbinding naar Thales. De zo aangeleverde naam van de rekeninghouder en het rekeningnummer moeten op de chip komen én op de pas worden gedrukt. En de pincode moet,

De betaalpas is voor veel van onze klanten het enige fysieke wat ze nog van hun bank zien

Hans Overeem
betaaldirecteur ING Nederland

Op drie machines worden de passen van ING beschreven. Op de chip komt informatie, en in cijfers en letters op de pas zelf. Sommige passen worden Visa Debit, andere Debit Mastercard.

De onbeschreven passen liggen in een kluis.

zonder dat iemand erbij kan, ook op de chip worden gezet. Klopt het een keer niet, dan heeft de bank een ontevreden klant. En klopt het vaker niet, dan wordt de betrouwbaarheid van pinpassen aangetast. Dat kunnen banken niet hebben: vertrouwen van klanten is zo ongeveer het belangrijkste voor hun voortbestaan.

Van Maestro naar Debit Mastercard
Vandaar de vele controles: de machine controleert elke pas en het rondlopende personeel pakt elke vijftigste pas eruit om een fysieke controle uit te voeren. Naast het harde geluid van de machines klinkt - op hun eigen verzoek - harde muziek om de werknemers scherp te houden. Eén machine drukt creditcards voor een Belgische bank, maar de andere twee drukken ING-passen. De grootste bank van Nederland vervangt de komende maanden alle tien miljoen betaalpassen van haar klanten.

Aanleiding is dat Mastercard en Visa, de partijen die een belangrijk deel van de techniek achter de betalingen regelen, stoppen met hun producten die tot nu op Nederlandse betaalpassen stonden: respectievelijk Maestro en V-Pay. In plaats daarvan komt niet alleen een nieuw logo - van Debit Mastercard of Visa Debit - op de pas te staan, ook moet er meer informatie op de pas: naast het bankrekeningnummer ook het pasnummer en de ‘cvc’ of ‘cvt’, de kaartverificatiecode. Wie een creditcard heeft zal die laatste twee herkennen. De nieuwe debitkaarten krijgen ook meer het karakter van een creditkaart - behalve dat betalingen niet op krediet zijn maar gewoon direct worden afgeschreven van de rekening. Zo kan er met de kaarten online worden afgerekend, op meer plekken buiten Europa worden betaald of geld worden opgenomen en contactloos cash geld worden opgenomen. Kleinere banken als Bunq en Triodos waren al over naar de nieuwe betaalkaarten, en ook klanten van bijvoorbeeld Revolut hadden al zo’n pas. Alle Nederlandse grootbanken, dus ook Rabobank, ABN Amro en ASN, zijn dit najaar met een grote uitrol begonnen.

Van blauw naar oranje
ING heeft ervaring met de vervanging van heel veel betaalpassen: toen in 2009 het merk Postbank verdween, moesten in hoog tempo de blauwe Postbank-passen worden vervangen door oranje versies. Om deze keer alle 10 miljoen betaalpassen van klanten binnen een jaar te kunnen vervangen, drukt ING niet alleen hier nieuwe exemplaren. Op nog twee locaties in Nederland en eentje in Duitsland wordt hetzelfde gedaan. Overeem: „Dit is een enorme operatie en we zijn dan ook al drie jaar in voorbe-

Betalen Afhankelijkheid van Amerikanen

Terwijl in Nederlandse winkels de plastic pinpas wordt verdrongen door betalen met de smartphone, was die pinpas veertig jaar geleden zelf de *new kid on the block*. Betalen in een winkel ging tot november 1985 met cash geld of cheques. Die maand begon in de regio Tilburg en Eindhoven een proef met wat nu pinpen heet.

Inzake het betaalproces, als we de pinpas of smartphone tegen de betaalautomaat in een winkel houden, zijn er grote zorgen over het feit dat betalen in Nederland, maar ook in veel andere Europese landen, inmiddels volledig via Amerikaanse partijen loopt (Mastercard en Visa). Daarnaast: als betaald wordt met de smartphone, zitten ApplePay en GooglePay er ook nog tussen.

Bij verschillende instanties wordt nu druk nagedacht over hoe dit op te lossen. Zo denkt de Europese Centrale Bank dat de digitale euro wel eens een rol zou kunnen gaan spelen. Een aantal Europese banken, waaronder ING, probeert daarnaast de goed werkende online betaalmethode iDeal - vanaf januari onder de nieuwe naam Wero - tot een pan-Europese betaaloplossing om te smeden. Daarmee zou dan ook in fysieke winkels met de smartphone kunnen worden betaald. De partijen achter Wero hebben nog geen plannen voor een eigen, fysieke pinpas.

reiding. Je kan niet hebben dat de pas van de ene locatie er net even anders uitziet dan de pas uit de andere fabriek.” De betaaldirecteur vertelt dat het ook een hele operatie was om de passen goed oranje te krijgen, inclusief de randjes. „Oranje bleek een hele moeilijke kleur.” Al zijn niet alle nieuwe passen oranje: zakelijke klanten krijgen voortaan een wit exemplaar, zodat ze niet meer misgrijpen als ze ook een persoonlijke, oranje pas hebben. Om ervoor te zorgen dat een goed gedrukte pas ook in de envelop komt met dezelfde naam, worden in dezelfde machine als waarin de namen en nummers op de passen worden gelaserd en de chips worden beschreven, de brieven gedrukt. De brieven van ING Nederland zijn afwisselend in het Engels en Nederlands, al naar gelang de taalvoorkeur die de klant heeft ingesteld in de app. Met een activingssticker erop wordt het plastic rechthoekige schijfje in de machine op de in drie delen gevouwen brief geplakt. Terwijl Overeem toekijkt, raken de ING-brieven op en verschijnt er eentje van een kleinere concurrent. „Dat is dan wel weer jammer”, grapt hij, enigszins als een boer met kiespijn. Nu de brieven klaar zijn, volgt het enige handwerk van de Thales-medewerkers. In plastic bakken worden de gevulde brieven naar de volgende ruimte gebracht en per tien op een stapel gelegd tussen de ijzeren houders van een volgende machine. De brief wordt vervolgens door die machine in een envelop gestopt en ‘dichtgelikt’ met een nat kwastje. Essentieel is dat het adres aan de juiste kant zit; anders is die niet door het raampje van de envelop te lezen.

Smartphone verdringt pas
Waarom geeft ING eigenlijk nog passen uit, als ook een volledig digitale versie in de smartphone zou voldoen? Betalingen met de smartphone in winkels zijn razend populair: volgens koepelorganisatie Betaalvereniging was in Nederland vorig jaar 43 procent van de 5,77 miljard betaaltransacties in winkels al zonder pas. Dit jaar zou de 50 procent wel eens gehaald kunnen worden, ziet ING aan de eigen cijfers. Onder jongeren zijn smartphonebetalingen nog populairder: onder de 25 jaar betaalt 70 procent vooral met smartphone. Overeem: „We hebben onderzocht of we de betaalpas voor die groep niet konden weglaten. We willen geen onnodig plastic bedrukken en het kost ook gewoon geld.” Een vervangend pasje aanvragen na verlies kost bijvoorbeeld 4,50 euro, dat is ongeveer kostendekkend. „Wat bleek: ook de jongeren vinden het nog steeds een prettig idee een pas te hebben. Als achtervang. Ook al ligt die thuis.”

Beperkt
aantal boxen
beschikbaar

VAN GROND TOT GERECHT-BOX

Feestmenu van meesterkok Nelson Tanate

- › Driegangenmenu met amuse en brood
- › Verkrijgbaar in een reguliere en vegetarische variant
- › Een culinaire ervaring van de beste chef bij jou thuis
- › Verse seizoensproducten van lokale bodem

Vier de feestdagen met de *Van Grond Tot Gerecht*-box, een zorgvuldig samengesteld driegangenmenu van Nelson Tanate. Ontdek de rijkdom van puur koken. De box brengt je dichterbij de oorsprong van je eten, met zorgvuldig geselecteerde ingrediënten die rechtstreeks uit de natuur komen. Geen anonieme producten of lange voedselketens, maar een transparante herkomst en eerlijke kwaliteit. Ervaar het plezier van koken met producten die een verhaal vertellen, van grond tot gerecht, en proef het verschil dat echte herkomst maakt. De totale bereidingstijd is ongeveer 2 uur.

Adviesprijs
165,-
voor 2 personen

Bestel nu nrcwebwinkel.nl/feestmenu

FORMULE 1

Sterren op de tribune of een inhaalactie - de tv-dilemma's van de F1

Nu een jonger publiek afstemt op de grands prix, moet de Formule 1 zowel de nieuwe als de oude fans bedienen. De tv-uitzendingen zijn daardoor een evenwichtsoefening tussen sport en entertainment.

Vincent Sondermeijer

ZANDVOORT

Meer dan 130 tv-camera's, 150 microfoons, ruim honderd kilometer aan glasvezelkabels en een volledig uitgerust mobiel regiecentrum. De Formule 1 sleept het allemaal mee de wereld over, zodat fans 's zondagmiddags op hun televisie anderhalf uur naar rondscheurende auto's kunnen kijken.

Naast die logistieke klus wacht zo mogelijk een nog lastigere opgave. Namelijk: van de circa 500 terabyte aan materiaal die elk raceweekend oplevert - genoeg om duizend nieuwe iPhones te vullen - een goede live-uitzending maken. Eentje die in de smaak valt bij trouwe liefhebbers én bij fans die pas de afgelopen jaren op de Formule 1 zijn afgekomen.

Het zijn groepen die enorm van elkaar verschillen. Elke tv-uitzending is daardoor evenwichtskunst, een kwestie van de juiste verhouding vinden tussen de actie op het circuit en de sfeer ernaast - tussen sport en entertainment. Iets waarin de Formule 1 een voortrekkersrol heeft, maar volgens critici ook niet altijd slaagt.

Eén begrip staat volgens Wendy Hendrickx voorop bij het in beeld brengen van de races: 'storytelling'. Hendrickx is als Head of Live Production verantwoordelijk voor alles wat met de tv-uitzendingen te maken heeft. De Vlaamse stuur tijdens grandprixweekend een kleine honderd mensen aan, die deels op locatie werken en deels op het mediahoofdkwartier van de F1 in Biggin Hill, vlak bij Londen. Haar team produceert de live-beelden die worden afgenomen door alle tv-zenders met de F1-rechten, zoals Viaplay in Nederland.

Het gaat erom een pakkend verhaal te destilleren uit alle shots van auto's die door bochten rijden en elkaar inhalen. „Met al onze data, schermen en tijdwaar-

” Sport is emotie. Maar je ziet de coureurs niet

Wendy Hendrickx

Live Production
Formule 1

neming kunnen we heel snel zien waar er potentiële gevechten aankomen”, zegt Hendrickx tegen NRC. „We hebben een verhaallijn live, en daarnaast altijd een tweede en een derde die we zo in de uitzending kunnen schuiven.”

Ondoorzichtig

Eenvoudig is dat allemaal niet. De Formule 1 is een ondoorzichtige sport. Zo zitten de rijders verstopt onder een helm en achter hoofdsteunen en cockpitbescherming. „Sport is emotie”, zegt Hendrickx. „Maar je ziet de coureurs niet.” Daarom heeft het - soms verhitte - boordradioverkeer tussen de coureurs en hun teams een prominente rol gekregen op tv.

Daarnaast heb je als kijker veel informatie nodig om een race te kunnen volgen. Tijdens een voetbalwedstrijd is er één bal, één score en één veld; in een grand prix gebeurt er een hoop tegelijk op allerlei plekken. Gevechten om verschillende posities, uiteenlopende bandenstrategieën, crashes, safety cars en gele vlaggen. Als die zaken niet goed gefilterd en helder gepresenteerd worden, zou de uitzending snel onttaarden in een ondoorgrondelijke montage van racebeelden.

Tot ver in de jaren negentig was dat ook min of meer hoe een F1-race er op tv uitzag. Zo nu en dan verscheen de stand in beeld, verder was het aan de commentator om overzicht te houden. Tegenwoordig is dat heel anders. Van voorspellingen hoe snel de ene coureur het gat met de andere zal dichtrijden, tot graphics die laten zien hoeveel elektrische energie auto's nog in hun batterij hebben - kijkers krijgen continu brokjes verhaal-informatie gevoerd.

Technische snufjes zijn onmisbaar. Dronecamera's, racelijnen die live in een shot van bovenaf worden geprojecteerd. Of minuscule, vederlichte camera's in de helmen van de coureurs. Haast alles is een technische uitdaging. Zo draaide een rijder eens iets te ver met zijn hoofd,

Max Verstappen wordt gefilmd als hij eerder dit jaar de paddock in loopt van het F1-circuit in Montréal, Canada. FOTO GETTY IMAGES

waardoor het kabeltje van zijn helmcamera los schoot en het wereldwijde tv-publiek testbeeld kreeg voorgeschoteld. De camera's werden daarna meteen aangepast zodat ze, wanneer zoiets nog eens gebeurt, geen kleurenbalk meer weergeven maar het laatst doorgekomen video-frame.

Het is de kunst de gepresenteerde informatie niet te complex te maken, maar ook weer niet te simpel. Hendrickx: „Aan een fan die al lang meegaat, hoeven we niets meer uit te leggen over bandenstrategieën. Maar de jongere kijkers vragen zich weer wel af hoe dat werkt en willen dat begrijpelijk uitgelegd zien.”

Juist van die jonge F1-fans zijn er een stuk meer dan een paar jaar geleden. De sport heeft een sterke groei achter de rug

en heeft na decennia van mislukte pogingen eindelijk succes in de Verenigde Staten. Vorig jaar werden de uitzendingen van de 24 races in totaal 1,6 miljard keer bekeken.

Nieuwe fans verschillen behoorlijk van mensen die al langer keken, zo bleek uit een enquête die de Formule 1 dit jaar liet uitvoeren. Ze zijn hoofdzakelijk vrouw en gen-Z'ers, en komen niet alleen af op de sport, maar ook op alle glamour, luxe en sterren langs het circuit. Vaak zijn ze met de Formule 1 in aanraking gekomen via de Netflix-docuserie *Drive to Survive*, die revolutionair was in de sportwereld en van elke F1-coureur een merk op zich maakte. „Het gaat tegenwoordig om méér dan het racen an sich, dus ook om de verhalen die daaromheen

spelen”, zegt Hendrickx. „Het lifestyle-aspect.”

Tv-uitzendingen vormen voor die nieuwe doelgroep slechts een deel van de ervaring: de Formule 1 is een extra element in de digitale leefwereld van influencers, Instagram-reels en Twitch-streamers waarin zij zich voortdurend onderdompelen. Ze lijken daarin minder op de traditionele fans, die overwegend mannelijk en ouder dan 35 zijn.

Dat die doelgroepverschuiving invloed heeft op hoe de Formule 1 zich presenteert, zie je ook op andere gebieden. De F1-leiding zoekt constant naar manieren om het spektakel te verhogen, bijvoorbeeld door de invoering van extra sprintraces. Ook heeft elke grand prix tegenwoordig een fanzone met een kolossaal podium, waar de coureurs voor de fans verschijnen en grote artiesten optreden.

Ook in andere sporten is er zo'n hang naar entertainment. De US Open herformde bijvoorbeeld het gemengddubbeltoernooi, zodat er meer toptennissers uit het enkelspel aan meedoen. En in navolging van *Drive to Survive* verschenen er soortgelijke series over tennis, golf en wielrennen - die overigens lang niet zo populair werden.

Partners in de pitbox

In de F1-uitzendingen zitten vaker dan voorheen shots van beroemdheden die te gast zijn in de paddock, toeschouwers op de tribune of partners van de coureurs die in een pitbox naar de race kijken. Een deel van de fans, dat zich op platforms als Reddit duidelijk laat horen, is daar niet blij mee, en vindt dat de regie door de nadruk op randzaken soms belangrijke momenten op de baan mist. Williams-coureur Carlos Sainz sloot zich daar in oktober bij aan: hij beklagde zich erover dat tijdens de Grand Prix van Singapore een

reeks inhaalacties van hemzelf en een spannende achtervolging van Fernando Alonso op Lewis Hamilton buiten beeld waren gebleven, en sprak over een „overdreven” aantal shots van mensen naast het circuit.

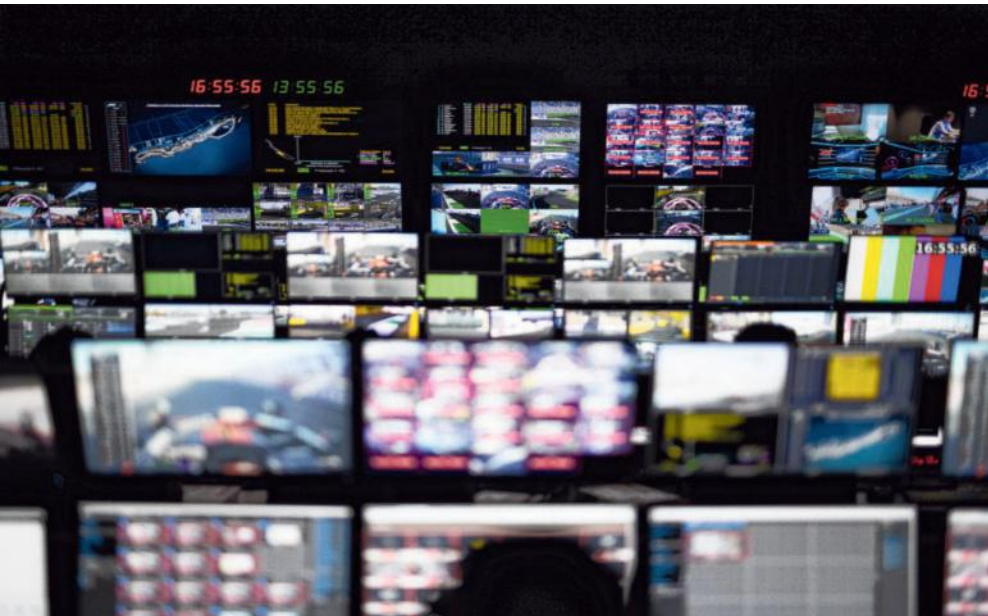
Helemaal terecht is die kritiek niet. De uitzending bevatte inderdaad geen beelden van de gevechten waarover Sainz het had, maar dat kwam niet doordat er in plaats daarvan *celebs* in beeld werden genomen; de hoeveelheid van dergelijke shots was tijdens de race op één hand te tellen. Het laat eerder zien hoe moeilijk de taak van Hendrickx en haar team is. Zij besluiten dik anderhalf uur lang wat F1-fans van de race te zien krijgen - en dus ook wat niet. Een perfectie selectie is haast onmogelijk.

Hendrickx zelf weet ook dat een tv-uitzending maken van een sport als de Formule 1 een koorddansact is. „Je kunt het nooit voor iedereen goed doen”, zegt ze als NRC haar spreekt, overigens een paar weken vóór Sainz zijn uitspraken doet. Ze heeft geen sociale media, dus de kritiek daar leest ze niet. Maar elk raceweekend dat ze op het circuit is, overlegt ze met mensen van de tv-zenders. „Dan krijg ik ook feedback, vanuit een professioneel standpunt. Soms zijn we het ermee eens, soms niet. We sturen ons eigen schip.”

Iedere race is in feite één groot improvisatienummer. Alleen de vijf minuten voor de start liggen vast in een draaiboek. „De rest ontwikkelt zich live.” En beroemdheden in beeld brengen? Daarvoor heeft Hendrickx naar eigen zeggen „geen specifieke opdracht”. Maar een goed publiekshot is wat haar betreft een verrijking. „Als er een mooie inhaalactie op de baan gebeurt, is het zo gaaf om de fans te zien en te horen. Ik roep dan wel eens door de intercom dat het volume van de microfoons bij de tribune hoger moet.”

Wendy Hendrickx, hoofd Live Production Formule 1. FOTO FORMULA ONE

De regieruimte van de Formule 1 in het Britse Biggin Hill, vlak bij Londen. FOTO FORMULA ONE

Overleden

Wij hebben afscheid genomen van onze maatschappelijk geëngageerde verzamelaar, kroniekschrijver en bomenliefhebber

Cornelis Arjen Verburg

* Wageningen, 30 juni 1941† Weesp, 14 november 2025

Brigit Verburg - Speleers

Bero Verburg † en Pauline Jansen Inti, Yuke

Heske Verburg en Lennart Stoker Bente, Feija

Voorgoed vertrokken

Onze eigenzinnige sociaal betrokken wereldburger

Robert Maier

* Bratislava, 8 september 1943† Zeist, 21 november 2025

Utrecht

Willibrord de Graaf en Marian de Groot

Harry van der Meer

Patricia Jansen

Martijn Bool en Els Bransen

Bilthoven

Silvia de Vaal

Wenen

Liesl Ujvary

Hanna Jaindl

Paul

Robert is thuis opgebaard, Van Speijkstraat 14 in Utrecht. Woensdag 26 november is er tussen 16.00 en 18.00 uur gelegenheid om persoonlijk afscheid te nemen.

De afscheidsbijeenkomst is op vrijdag 28 november en start om 13.15 uur (inloop vanaf 12.45 uur) in Leeuwenbergh, Servaasbolwerk 1a in Utrecht.

Aansluitend is er de mogelijkheid elkaar te ontmoeten en herinneringen te delen.

Om 15.30 uur wordt Robert in kleine kring naar zijn laatste bestemming bij Crematorium St. Barbara gebracht.

Correspondentieadres: De Zwaan Uitvaarten Snelliuskade 1a | 3514 XA Utrecht

Colofon familieberichten

Afdeling familieberichten

Bereikbaar op telefoonnummer: 020-7553052 (ma t/m vr 08.30 uur - 17.00 uur) of via e-mail: familieberichten@nrc.nl

Sluitingstijden

Dinsdag t/m zaterdag tot uiterlijk 14.00 uur op de dag vóór plaatsing. Voor plaatsing op maandag uiterlijk vrijdag 16.00 uur.

Commentaar

ONAFHANKELIJKHEIDSVIERING SURINAME

Suriname is na vijftig jaar een land met toekomst, ondanks verse littekens

De foto staat in de *Encyclopedie van Suriname*: premier Henck Arron en oppositieleider Jagernath Lachmon, met lauwerkransen om de nek, reiken elkaar in het parlement de hand nadat de Surinaamse grondwet met algemene stemmen is aangenomen. Het was slechts enkele dagen voor de onafhankelijkheid op 25 november 1975, vandaag precies een halve eeuw geleden. Terwijl in andere landen etnische spanningen uitmondten in geweld, hadden de Creoolse en Hindostaanse politieke voormannen in Suriname iets van staatsmanschap laten zien. Het kon de economische en sociale malaise waarin het rijk deel verkeerde niet verhullen. Vele duizenden Surinamers hadden het land in aanloop naar de onafhankelijkheid al verlaten met wat toen ‘de Bijlmerexpres’ was gaan heten.

Dekolonisatie is geen metafoor, luidt een slagzin in activistische kring. Daarmee wordt bedoeld dat het niet bij mooie woorden - of excuses - kan blijven, maar dat dekolonisatie materiële gevolgen moet hebben en ook pijn doet. Daar kunnen Surinamers over meepraten, hoe hoog ze ook opgeven van de natuurlijke rijkdom en ‘potentie’ van hun land. In de jaren na de onafhankelijkheid volgden een militaire staatsgreep, moorden op kopstukken van democratisch protest, een wrede guerrilla-oorlog in het binnenland en de opkomst van een drugsmafia, die nauw verweven was met de militaire en economische top. Een *failed state* werd Suriname niet, met name de rechterlijke macht hield stand - zie de veroordeling van oud-coup-

De relatie tussen Nederland en Suriname is er nu minder een van staat tot staat maar vooral van samenleving tot samenleving

pleger Desi Bouterse voor de Decembermoorden, zij het zónder dat hij werd aangehouden. Maar het scheelde niet veel. Onder Bouterse bereikte de corruptie ongekende hoogten: Surinaamse media gonsden van berichten over malversaties bij gronduitgiften, aanbestedingen en de exploitatie van hout en goud. Oud-parlementariër en predikant Carl Breeveld, een gezaghebbende stem in Suriname, verwoordde het deze maand zo: „Krachten van duisternis bij corruptie zijn zo vervlochten in de samenleving dat het bijna een onmogelijke situatie is.”

Kwam de onafhankelijkheid dan te vroeg? Gelet op ontwikkelingen wereldwijd was Nederland eerder aan de late kant. Het was de regering-Arron die bij haar aantreden het verlangen uitsprak uiterlijk eind 1975 onafhankelijk te zijn. Het progressieve kabinet-Den Uyl, gevoelig voor de wens tot dekolonisatie, was niet in de positie dat proces te stoppen. Nederlands eigenbelang speelde zeker ook mee: rechts én links vreesden een onstuitbare toestroom van Surinamers, toen immers nog Nederlandse burgers.

Zo snel als het in 1975 ging, zo lang was de aanloop. Het streven naar autonomie, kreeg een impuls door een historische radiotoespraak van koningin Wilhelmina. Op 7 december 1942 beloofde zij dat de ko-

loniale gebieden (Nederlands-Indië, de Antillen en Suriname) na de oorlog intern zelfbestuur zouden krijgen. Dat was haar antwoord op het Atlantic Charter (1941) van de Amerikaanse president Roosevelt en de Britse premier Churchill over het zelfbeschikkingsrecht van alle naties. In Suriname was in die tijd een belangrijke politieke beweging actief die zich ‘baas in eigen huis’ noemde. En al in 1934 publiceerde Anton de Kom *Wij slaven van Suriname*, zijn krachtige, multatuliaanse aanklacht tegen de koloniale machtsverhoudingen.

Met het Koninkrijksstatuut van 1954 kreeg Suriname zelfbestuur voor binnenlandse aangelegenheden, een voorsprong op vergelijkbare landen in de regio. Met het Amerikaanse bedrijf Alcoa werd een overeenkomst gesloten voor de aanleg van een stuwmeer en een aluminiumsmelter voor de verwerking van bauxiet - uitzonderlijk, omdat grondstoffen uit ‘ontwikkelingslanden’ toen nog veelal naar het buitenland gingen om tot eindproduct te worden bewerkt. Dat was de verdienste van visionaire Surinaamse politici zoals premier Johan Ferrier, later de eerste president van de Republiek Suriname.

Kort voor de onafhankelijkheid beleefde Suriname een stijging van de welvaart, dankzij buitenlandse investeringen in de bauxietindustrie en Nederlandse ontwikkelingshulp. Maar die hulp droeg ook bij aan scheefgroei: binnenlandse investeringen bleven fors achter bij de consumptie, de werkloosheid nam toe, het ambtenarenapparaat barstte uit zijn voegen, waarbij etnisch cliëntelisme en vriendjespolitiek konden gedijen - nog altijd een fnuikend probleem in Suriname.

Hoe staat het land er nu voor? De nieuwe president Jennifer Simons, afkomstig van de NDP (waarvan wijlen Bouterse nog altijd erevoorzitter is), beloofde bij haar aantreden een ‘nationale’ aanpak en *zero tolerance* voor corruptie. Suriname heeft er na vijftig jaar recht op. Wat de belofte van de president waard is, moet blijken - zeker nu olievondsten voor de kust een nieuwe geldstroom beloven. Suriname heeft toekomst, zoals Surinamers zelf graag zeggen, maar ook verse littekens.

Intussen is de relatie met Nederland ingrijpend veranderd, nu de schaduw van Bouterse is verdwenen. De miljardensteun die Suriname in 1975 toegezegd kreeg, is op - en dat heeft veroorzaken. De besteding leidde vooral tot bevoogdende bemoeienis van Den Haag en verwijten van neokolonialisme uit Paramaribo. Excuses van Nederland voor het slavernijverleden hebben ook bijgedragen aan die ‘normalisering’. Het aanstaande bezoek van koning Willem-Alexander en koningin Máxima kan daarom niet op een beter moment komen.

De relatie tussen beide landen is er nu minder een van staat tot staat maar vooral van samenleving tot samenleving. In onderwijs, gezondheidszorg, cultuur en sport, met als jongste hoogtepunt de bijna-WK-kwalificatie van het Surinaams voetbalelftal. De belangstelling voor het land is de laatste jaren gegroeid. Voor veel Nederlanders is Suriname inmiddels een aantrekkelijke vakantiebestemming. Door de aandacht voor het slavernijverleden begint het besef van een gedeelde geschiedenis eindelijk post te vatten. In actualiteit en politiek mag Suriname verder weg lijken dan in het recente verleden, in de beleving is het land juist dichterbij gekomen.

Europa moet zijn psychologie van zwakte afwerpen

Europa zakt weg in passiviteit en maakt zich wijs dat het allemaal wel goed komt, ziet *Steven Everts*. Diplomatiek staat Europa eigenlijk buitenspel, ook rondom Oekraïne. Maar om overeind te blijven, moet de EU zélf over haar lot gaan beslissen.

Het ergste is voorbij’, zo lijken velen in Brussel en andere Europese hoofdsteden te denken over de Trump-tornado. Ja, de eerste maanden waren schokkend, qua toon en inhoud, binnenlands én buitenlands. Maar we zijn er zonder al te grote kleerscheuren doorheen gekomen. We hadden nou eenmaal geen sterke kaarten, maar hebben ze wel slim gespeeld en, zo denkt men, een effectieve manier gevonden om ook de komende jaren met het fenomeen Trump om te gaan.

Die manier bestaat uit een mix van vleien, afleiden, meebuigen, en ondertussen werken aan alternatieven voor de langere termijn. Het strategisch antwoord van Europa op Trump lijkt daardoor te verworden tot een mengvorm van gelaten aanvaarding en de hoop dat de midterm-verkiezingen in 2026 het tij zullen keren.

Maar dat is een denkfout. Want de veranderingen in de Verenigde Staten gaan dieper en verder dan de persoon Trump. En wie kijkt naar de Europese keuzes van de afgelopen maanden, ziet dat die vooral zijn ingegeven door een psychologie van zwakte - zwakte richting Trump en richting anderen.

Het dominante beeld is dat van een continent zonder moed, dat geen knopen door-

hakt en zijn eigen belangen onvoldoende verdedigt. Europa verliest grip en zelfvertrouwen. Het reageert op wat anderen het opleggen. Het zakt weg in fatalisme en verkoopt die passiviteit aan zichzelf met de sussende gedachte: we konden niet anders, en op termijn komt het goed. Maar kunnen we daarop wachten? Zoals John Maynard Keynes al zei: „in the long run we are all dead”.

Hoe is het dan gegaan met die Europese keuzes op een paar cruciale onderwerpen? Neem als eerste de handelsovereenkomst die Trump en Commissievoorzitter Von der Leyen in juli in Turnberry sloten. Daaraan gingen veel discussie en tromgeroffel vooraf. Hele draaiboeken lagen klaar bij de Europese Commissie om Trumps tarieven te pareren met tegenheffingen, vooral op het gebied van diensten, waar de VS juist een handelsoverschot hebben. Er werd ook gesproken over het inzetten van het anti-dwang-instrument, de ‘bazooka’ om Europa te beschermen tegen precies het soort druk waar Trump mee kwam.

Het verdween allemaal als sneeuw voor de zon. Lidstaten, met name Duitsland, Italië en Ierland, drongen aan op een snel akkoord. De dreiging dat de VS steun aan Europese veiligheid, en met name Oekraïne, verder zouden inbinden, hing boven de

FOTO NICOLAS TUCAT/AFP

markt. De Commissie moest op die basis onderhandelen, en het resultaat was navenant: een eenzijdig tarief van 15 procent, plus Europese toezeggingen tot kolossale aankopen van Amerikaanse energie en investeringen in de Amerikaanse markt. Inhoudelijk scheef, strijdig met WTO-regels - en de foto met duimpjes omhoog was misschien niet nodig geweest. Belangrijker: het akkoord leverde niet de stabiliteit op die als rechtvaardiging werd aangevoerd. Sinds juli verklaart Washington dat de Europese technologie-regels handelsbelemmeringen zijn. Ze worden zelfs een belasting ge-

Wat Gaza betreft, is Europa weer eens geen *player*, maar een *payer*

noemd op Amerikaanse bedrijven. Ook EU-regels over het klimaat liggen in het vizier. Openlijk zeggen de VS dat ze zich het recht voorbehouden deal terug te draaien of anderszins tegenmaatregelen te nemen. Daarmee is een nieuw front geopend in de krachtmeting met de EU.

Dan Oekraïne. Al vier jaar benadrukken Europese leiders plechtig dat het lot van Oekraïne essentieel is voor onze eigen veiligheid. En terecht. Steun aan Oekraïne is zowel solidariteit met een land dat zich heroïsch verzet tegen ag-

gressie, als pure zelfbescherming tegen een land dat een actieve hybride campagne voert tegen Europa.

Maar als je kijkt naar wat Europa de afgelopen maanden heeft gedaan, is dat niet in lijn met deze retoriek. Ja, landen - waaronder Nederland - kopen wapens in de VS en stimuleren de lokale wapenproductie in Oekraïne. Dar is zeer nuttig. Maar de totale Europese militaire steun is sinds de zomer gedaald, aldus het Kiel-instituut.

Diplomatiek staat Europa eigenlijk buitenspel. Trump is de leidende figuur. Hij was het die de de top met Poetin organiseerde, die tot paniek leidde in Kyiv en de rest van Europa. Zeven Europese leiders reisden halsoverkop naar Washington om, met president Zelensky, de schade te beperken. Dat lukte net, met diplomatiek kunst-en-vliegwek. En nu circuleert er weer een nieuw Amerikaans-Russisch 28-puntenplan over Oekraïne en bredere Europese veiligheid - vol levensgevaarlijke ideeën uit het Kremlin en opgesteld zonder Europese betrokkenheid. Wéér moet Europa proberen de zaken diplomatiek recht te trekken.

Ook financieel loopt Europa vast. Nu de VS afhaken, moet de EU het grootste deel van de steun leveren. De Commissie becijfert dat Oekraïne in 2026 en 2027 jaarlijks zo’n 70 miljard euro nodig heeft, voor militaire hulp en om het land draaiende te houden. Veel geld, maar slechts 0,35 procent van het Europese bbp, ofwel 155 euro per EU-burger. En dat laat niet-EU-

landen als het Verenigd Koninkrijk, Noorwegen, Japan en Canada nog buiten beschouwing. Het is dus haalbaar.

Toch slaagt Europa er sinds de zomer niet in om dit bedrag bijeen te krijgen. Er zijn eindeloze discussies over het inzetten van bevroren Russische tegoeden, over combinaties van nationale en EU-leningen. Iedereen kijkt naar elkaar. Het bekende spel van veto’s, vertraging en het ontlopen van verantwoordelijkheid leidt ertoe dat er al maanden geen oplossing is voor iets wat tegelijk essentieel en haalbaar is. Hier dreigt Europa door het ijs te zakken.

Helaas zijn er nog meer voorbeelden van Europese zwakte en besluiteloosheid de afgelopen periode. Rusland escaleert zijn hybride aanvallen met drones die vliegvelden verlammen, sabotage-acties en cyberaanvallen, maar de reactie onzerzijds is wijfelend.

China besloot in oktober tot het verder afknijpen van de levering van kritieke grondstoffen, en Europa had daar niet echt een antwoord op. Ja, de maatregel is een jaar geschorst, maar dat kwam door een akkoord tussen Xi en Trump, niet door Europese interventie.

In Gaza is er nu iets van een bestand en er zijn plannen over de toekomst met een VN-mandaat, een troepenmacht en wederopbouw. Nou kan je met gegronde redenen twijfelen of dit allemaal ergens toe leidt, maar feit is dat Europa niet meeschrijft aan die plannen. Hoewel

we de grootste donor zijn, bepalen de VS, Israël en Arabische landen wat er gebeurt. Het Midden-Oosten is in strategisch opzicht bijna binnenlandse politiek, hoor je wel eens. Maar Europa is weer eens geen *player*, maar een *payer*.

De grote vraag is wanneer Europeanen besluiten dat ze genoeg hebben van onmacht, twijfel en het voortdurend moeten reageren op wat anderen besluiten. Dat is allereerst een kwestie van psychologie. Geloven in je eigen kunnen, het initiatief nemen, middelen mobiliseren om je doelstellingen te bereiken - en soms nee durven zeggen.

Dat lukt alleen als Europa bereid is samen grote beslissingen te nemen. Dat punt is al honderd keer gemaakt. Zeggen dat er ‘meer politieke wil’ nodig is, is te gemakkelijk; echte voortgang vraagt dat lidstaten soms iets inleveren. De kern is simpel: in Europa krijg je niet altijd precies wat jij wilt. Dat moeten we eerlijk onder ogen zien. In ruil daarvoor krijg je wel iets cruciaals: de kracht om overeind te blijven in een wereld die steeds meer wordt gedomineerd door Trump, Poetin en Xi.

Steven Everts is directeur van het EU-Instituut voor Veiligheidsstudies.

Wanneer beseffen we dat het ‘Westen’ niet langer bestaat?

Door het ‘vredeplan’ van de autocratische VS en Rusland staat Zelensky met zijn rug tegen de muur. Of er een voor Oekraïne aanvaardbare oplossing komt hangt mede af van Europa.

Daar er in het casino van Trump met kaarten onder de tafel wordt gespeeld is in de afgelopen week weer duidelijk geworden. Zijn 28-puntenplan om de oorlog in Oekraïne te beëindigen is bedacht tussen zijn gezant Witkoff en Poetins onderhandelaar Dmitriëv tijdens geheim overleg in Miami. Het leest bijna als een blauwdruk van de Russische positie hoe de ‘diepere oorzaken’ eerst moeten worden aangepakt voordat de oorlog kan worden beëindigd. Oekraïne, Europa, en kennelijk ook delen van Trumps eigen administratie (buitenland chef Rubio bijvoorbeeld) zijn buiten dit *backchannel* overleg gehouden. Zelensky heeft te horen gekregen dat hij bij het kruisje moet tekenen, zo niet dan riskeert hij zonder Amerikaanse wapen- en inlichtingensteun te geraken.

De Oekraïense president en zijn land zijn in een maalstroom van ontwikkelingen terecht gekomen, die elkaar versterken tot een bijna perfecte storm. Aan het oostelijke front dreigt het stadje Pokrovsk te vallen, en daarmee verder gebiedsverlies in de al sinds 2014 gevoerde bittere strijd om controle over de Donbas. Juist één van de meest controversiële punten uit het ‘vredeplan’ van Trump betreft de bepaling dat het Oekraïense leger zich geheel uit de twee door Rusland al geannexeerde, maar nog steeds niet veroverde provincies Donetsk en Loehansk zou moeten terugtrekken. Die gebieden zou-

den dan weliswaar worden ‘gedemilitariseerd’ (hoe?) maar onder Russisch gezag worden gesteld. Bovendien heeft Zelensky op het moeilijkste moment in eigen land te maken met een groot corruptieschandaal. Daarin zijn naaste adviseurs als Jermak (Chef van het Presidentiële kantoor) en Omerov (één van de belangrijkste onderhandelaren) in opspraak geraakt. De oppositie in het parlement ruikt bloed en ook zijn eigen partij eist het hoofd van de ‘groene kardinaal’. Jermak heeft die bijnaam te danken aan de betekenis ‘groenig’ van Zelensky’s achternaam. Hij wijkt niet van de zijde van de president en is veel te machtig geworden.

Intussen blijkt ook weer de onmacht van Europa dat buiten spel staat bij overleg over de grote oorlog op het eigen continent. Is het niet onthutsend in het vierde punt van het ‘vredeplan’ te moeten lezen dat er „dialoog zal plaatsvinden tussen Rusland en de NAVO, *bemiddeld door de VS* (mijn cursivering), om alle veiligheidskwesties op te lossen”? De VS zien zichzelf dus kennelijk niet meer als bondgenoot maar ‘bemiddelaar’ bij een toekomstig conflict met Rusland over bijvoorbeeld de soevereiniteit van één van de Baltische staten. Hoe kan Zelensky eigenlijk nog geloof hechten aan de belofte (punt vijf) dat Oekraïne van de VS ‘betrouwbare veiligheidsgaranties’ voor zijn voortbestaan zal ontvangen?

Zelensky staat met de rug tegen de muur en kon niet anders dan op het vredeplan met ‘ja, maar’ antwoorden. Van

Beide autocraten hebben hun hoop gevestigd op de nieuwe autocraat in het Witte Huis

Robert Serry is oud-diplomaat. Hij was in 1992 de eerste Nederlandse ambassadeur in Oekraïne en tussen 2001 en 2005 NAVO-directeur crisismanagement.

overleg deze week in Geneve, waarbij Europa mag aanschuiven, zal afhangen of het nog enigszins kan worden bijgesteld. Maar een nieuwe Minsk-overeenkomst dreigt, die net als in 2014 even onuitvoerbaar zal worden en het conflict niet zal beëindigen. Als Zelensky het plan afwijst en Trump zijn dreigement waarmaakt, dan wordt Oekraïne onder de bus gooid. Trump verdient dan niet de Nobel-prijs voor de vrede, maar de ‘Neville Chamberlain prijs’, zoals *New York Times*-columnist Thomas Friedman schreef.

Wanneer worden we eindelijk wakker en beseffen we dat het ‘Westen’, als trans-Atlantische gemeenschap van gedeelde waarden en veiligheidsbelangen, niet langer bestaat? In het Trump-tijdperk maken hijzelf en andere autocraten de dienst uit. Hij doet liever zaken met vrienden als Poetin en Netanyahu, waarbij de gelijkenissen tussen de twee laatstgenoemden mij steeds meer zijn opgevallen. Autocraten zoeken altijd externe vijanden: de Palestijnen en Iran voor Netanyahu; Oekraïne en het Westen voor Poetin. Beiden denken neokoloniaal of imperialistisch: voor Netanyahu *Erets Israel* (Groot-Israël), waarin geen plaats is voor Palestina; voor Poetin herstel van het Russische wereldrijk, waarin geen plaats is voor Oekraïne. Beide autocraten hebben hun hoop gevestigd op de nieuwe autocraat in het Witte Huis om hun oorlogen te kunnen ‘winnen’. Alle drie autocraten delen hun minachting voor het decadente en ‘woke’ Europa, dat nog gelooft in de internationale rechtsorde.

Overigens is Oekraïne nog niet verloren. Na bijna vier jaar oorlog staat nog het overgrote deel van zijn territorium onder controle van Kyiv. Wie had in 2022 gedacht dat de hoofdstad, en steden als Kharkiv in het oosten en Odesa in het zuiden in Oekraïense handen zouden blijven?

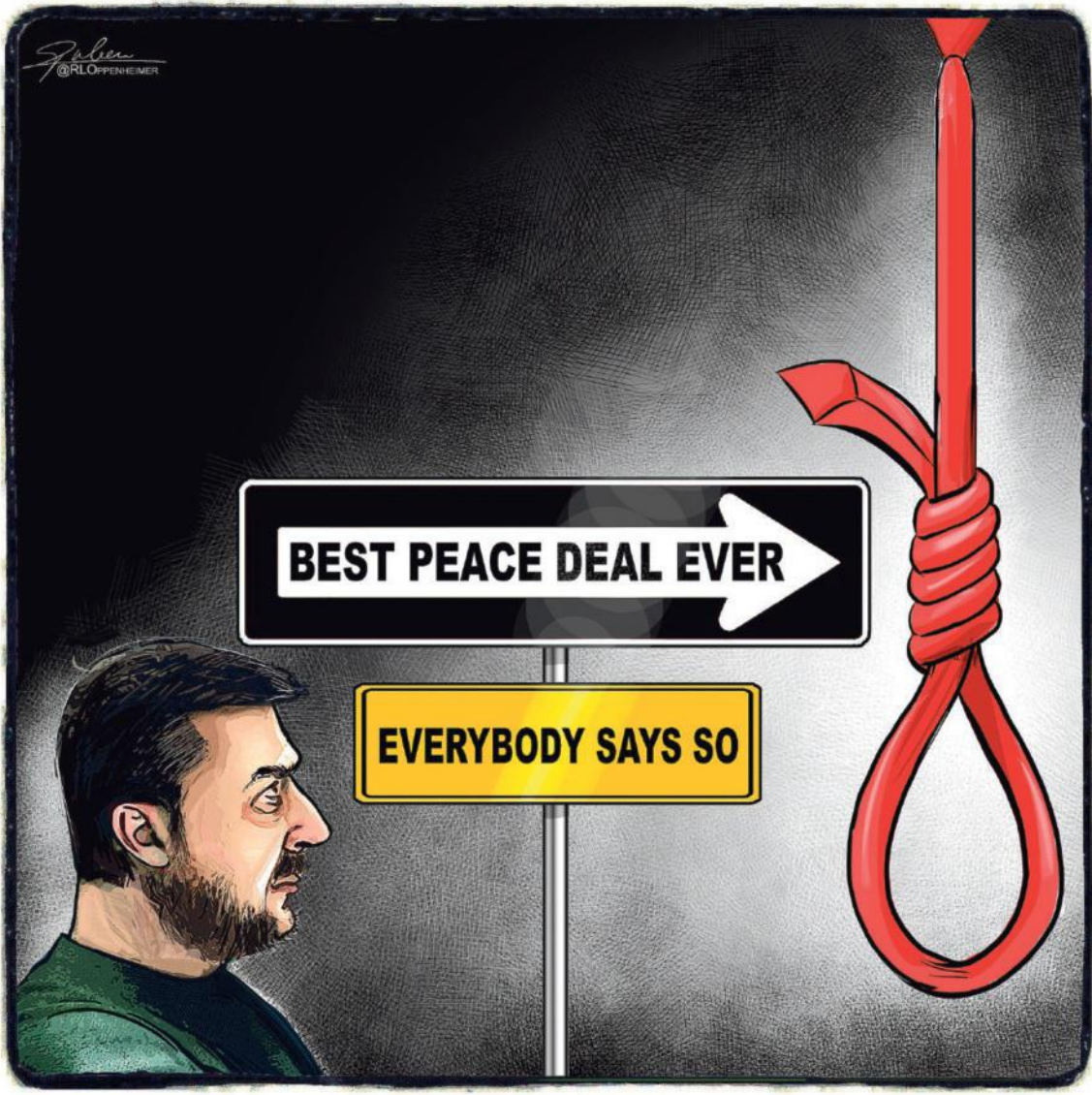
Het gaat met het huidige tempo van Russische gebiedsveroveringen nog jaren duren voordat Poetin het op het slagveld kan winnen. Juist daarom is het zo vilein en onbegrijpelijk als Trump hem nu via de onderhandelingsstafel aan een overwinning zou helpen.

Zelensky is bereid een non-agressie overeenkomst te tekenen, waarin langs de bestaande frontlijnen de contactlijn wordt getrokken voor de wapenstilstand. Dit betekent voor Oekraïne het pijnlijke de-facto verlies van de gebieden die door Rusland zijn veroverd (op dit moment ongeveer een vijfde van het land).

Oekraïne zal dan moeten gaan leven met een vorm van Finlandisering door afstand te nemen van NAVO-lidmaatschap, als het maar sterk genoeg blijft om zich tegen hernieuwde Russische agressie te kunnen verweren.

Het belangrijkste blijft voor Oekraïne dat het uitzicht behoudt op toetreding tot de Europese Unie. Maar zal Europa wel in staat zijn om Oekraïne de steun te blijven bieden om te overleven? Of worden wij zelf de zwakste schakel om het continent te beschermen tegen Poetins imperiale ambities?

RUBEN L. OPPENHEIMER

BRIEVEN

KUNST

Juristen weten het beter

Er blijkt weer ‘gedoe’ over het makerschap van Jan van Eyck’s *De drie Maria’s aan het graf* (ca. 1430) in museum Boymans van Beuningen (24/11). Waren er naast Jan van Eyck ateliermedewerkers bij betrokken? En in hoeverre dan? Over die vragen buitelen de kunst-historici in dit artikel over elkaar heen. Ze komen er niet uit. Zelfs de meest kritische kunsthistoricus (Frans Nies) zegt dat er voor Van Eyckals enige maker te veel elementen van wisselende kwaliteit in zitten, maar voegt toe: „Ik bestrijd niet dat het eyckiaans is, maar Jan was te goed voor dit schilderij.” Tja. Juristen zijn niet knapper dan kunsthistorici. Maar zij waren al in 1912 wel beter in het doorhakken van een knoop. Dat zal, zes eeuwen later, nog weleens eeuwen kunsthistorisch tobben kunnen blijven. In 1912 kreeg Nederland zijn eerste echte Auteurswet. De wetgever moest daarbij regelen wie in twijfelgevallen de maker van een werk was. In het nog steeds geldende artikel 6 is bepaald: ‘Indien een werk tot stand is gebracht naar het ontwerp van een ander, en onder diens leiding en toezicht, wordt die ander als de maker van dat werk aangemerkt’.

Rubens en zijn leerlingen werden daarbij als voorbeeld genoemd. De ateliermedewerkers gelden dus niet als (mede)makers, óók niet als zij enige eigen creativiteit aan de dag hebben gelegd. **Feer Verkade** Leiden

ALMERE

Hoe mensen het willen

Als we het artikel over Almere (*De lessen van Almere: hoe bouw je een nieuwe stad?*, 22/11) terugbrengen tot de essentie, dan zien we dat het succes van deze stad grotendeels te danken is aan dat er is gebouwd gebaseerd op de woonwensen van bewoners. Daarom moeten we ons hoeden voor personen als de wethouder die aan het eind van het artikel aan het woord komt. Die gaan vertellen wat er anders moet. Niet omdat de wensen van de bewoners anders zijn, maar omdat de stad niet strookt met hun ideologie. **Vincent Brongers** Rotterdam

PERFORMATIVE READING

Het beeldscherm weg

Afgelopen week verscheen een stuk over *performative reading* in *NRC*. Dat is het verschijnsel dat jonge mensen in het openbaar met een papieren boek zitten, waarbij

de vraag gesteld wordt of ze „wel écht lezen of dat het alleen maar voor de show is”. Als aangesproken Gen Z’er wil ik graag reageren. Laat ik beginnen met iets opmerkelijks: jarenlang krijgt onze generatie het verwijt dat de telefoon aan onze hand vastgegreep zit en dat door TikTok onze spanningsboog van weinig tot niets van over is. Zou het niet juist goed zijn dat een generatie die leeft van digitale prikkels vrijwillig grijpt naar een papieren boek en zich over 200 bladzijden aan tastbare inhoud buigt? Zelfs als iemand daarbij ‘performatieve’ zou zijn, blijft het beeldscherm in elk geval weg. En het volhouden van zo’n vermeende act vereist al meer concentratie dan gedacht wordt. Misschien verdient dit fenomeen dan toch wat minder argwaan. Want als het lezen van een écht boek in de trein, café of metro – dankzij Gen Z – weer zichtbaar in het straatbeeld terugkeert, is dat vooral winst, lijkt mij? **Veerie van Doorn** Amsterdam

CORRECTIES/AANVULLINGEN

Guston

In het artikel *Is Donald Trump ooit te raken door een kunstenaar, zoals Nixon dat was?* (20/11, p. C8/C9) werd een New York Times-criticus Hilton Als genoemd, bedoeld werd Hilton Kramer.

Oprichtingsdatum AH

In de column *Ik haat de Albert Heijn* (O&D, 22/11, p. O7) van Tessa Sparreboom staat dat Albert Heijn in 1847 is opgericht. Dat moet 1887 zijn.

COLUMN
SJOERD DE JONG

De witte blik is nu postkoloniaal

De eerste *NRC*-redacteur die uitgebreid door het land trok, kwam terug met een aanklacht. Suriname, concludeerde hij, was in verval. Een „ongelukslaan”, achtervolgd door „ramp en tegenspoed”, dat soms „onweerstaanbaar de lachlust” opwekte, maar ook „ergerlijke indrukken” achterliet. Hij zag een „Surinaamse kwestie”, die nodig moest worden opgelost met „stevig en standvastig bestuur” – vanuit Den Haag.

Waarnemingen van dr. M. (Markus) van Blankensteijn, medewerker van de *Nieuwe Rotterdamse Courant*, die najaar 1922 twee maanden door de kolonie reisde. Hij schreef een reeks artikelen over en het boek *Suriname* (Nijgh & Van Dittmar, 1923). Dat vuistdikke boek bevat etnografische beschrijvingen die anno 2025 niet voor herhaling vatbaar zijn, maar het getuigt ook van diepe betrokkenheid bij land en bevolking. Slotakkoord is een Multatuli-achtige aanklacht tegen het wanbeheer van de kolonie (een gekrenkte repliek van de Chef der West-Indische Afdeling van het Ministerie van Koloniën is achter in het boek opgenomen).

Van Blankensteijn (1880-1964), ooggetuige van de Russische revolutie, *NRC*-correspondent te Berlijn en fervent antifascist, werd in 1936 om zijn uitgesproken politieke opvattingen ontslagen; honderden abonnees zegden uit protest de krant op. Hij werkte later voor *het Parool*.

Het engagement van Nederlandse journalisten met Suriname bereikte een nieuw hoogtepunt in de jaren zeventig, bij linkse journalisten in de greep van *tiers-mondisme*. Hun idealisme had „iets onmiskenbaar koloniaals” en paternalistisch, aldus Suriname-veteraan John Jansen van Galen in de bundel *Suriname en ik* (2010). Dekolonisatie bleek bovendien verwarrend dan in theorie: wat je verwachtte aan te treffen was „haat” tegen Nederland maar wat je kreeg was „aanhankelijkheid”, aldus Van Galen in een andere terugblik op zijn tropenjaren.

Toen ik als Surinameverslaggever van *NRC Handelsblad* in 1993 afscheid nam van toenmalig president Venetiaan, die op het nippertje een crisis met het leger had overleefd, zei hij, met zijn brede glimlach: „Zonder jullie was het niet gelukt.” Ik was te perplex om door te vragen. Bedoelde hij dat de berichtgeving niet neutraal maar in zijn straatje was geweest? Foei. Of waren „jullie” de Nederlandse bewindslieden die, om hem voor een staatsgreep te behoeden, inderhaast een lading wapens naar het

land hadden gestuurd? Nu denk ik: hij was verheugd, wie weet opgelucht, dat de Nederlandse journalistiek niet onverschillig was gebleven maar zich met de herwonnen democratie in het land had geëngageerd. Goed, met een postkoloniale witte blik.

Nederlandse media waren – ook voor Surinamers – onmisbaar onder militaire censuur

Op de Nederlandse berichtgeving over Suriname is altijd wel kritiek gekomen: eenzijdig (Bouterse!), sensationeel (drugs) en natuurlijk koloniaal, met een *white savior*-complex. Grotendeels onterecht, laat Ellen de Vries zien in *Mediastrijd om Suriname* (2017). Nederlandse media waren – ook voor Surinamers – onmisbaar toen het land onder militaire censuur stond en nog lang daarna. Maar ze hekelte ook de romantisering van *good guy* Brunswijk en de onkritische houding van de media tegenover de eigen Nederlandse regering.

Zeventig jaar na Van Blankensteijn wekte het niet meteen mijn lachlust op, maar was het wel zo’n bizar journalistiek moment dat ernst en scherts samenkomen. Met Hollandse collega’s zat ik in een snikhete Memre Boekoe-kazerne te luisteren naar een nog hetero toespraak van waarnemend bevelhebber Graan-oogst. Het was mei 1993. Suriname was in de greep van een confrontatie tussen leger en de regering-Venetiaan. Legerleider Bouterse was woedend opgestapt, zijn getrouwen namen er geen genoegen mee. Graanoogst riep de manschappen op met zijn allen naar het kabinet van de president te trekken. Aha, coep? Wij haastten ons naar de uitgang. Een hand hielde me tegen, ik voelde een ruk naar achteren en een knal tegen mijn hoofd. Suizende oren. „De bevelhebber is nog niet uitgesproken”, snauwde een militair. Postkoloniaal in de kladden gegrepen. Er vormde zich een boze kluwen.

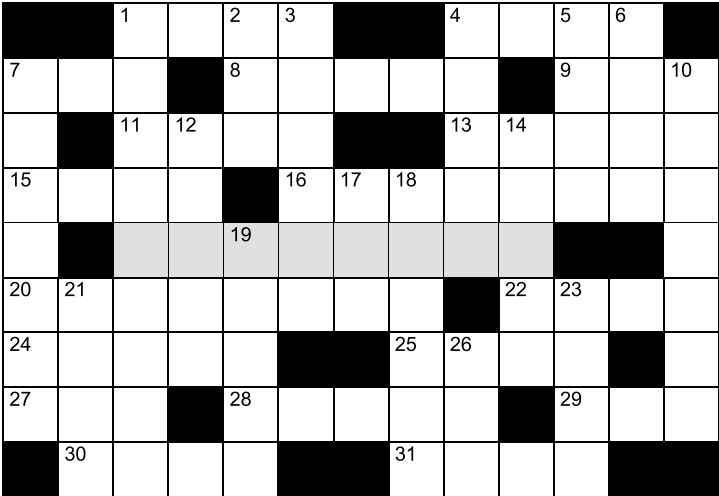
De bevrijding kwam even abrupt. Iemand greep in, en ik keek recht in het gezicht van mijn redder: Borger Breeveld. De Surinaamse acteur die in Pim de la Parra’s *Van Pipel* een verhouding krijgt met Willeke van Ammelrooy. Nu was hij legerwoordvoeder. Opluchting en jaloezie streden om voorrang. Bijna vergeten, we waren tenslotte in Suriname, waar Nederland nooit ver weg was.

Sjoerd de Jong is redacteur van *NRC*. Hij schrijft om de week op deze plaats een column.

Een vrouw staat voor het geïmproviseerde monument voor **gevallene Oekraïense verdedigers** op het Onafhankelijkheidsplein in Kyiv. FOTO ALINA SMUTKO/REUTERS

IN HET MIDDEN

Meer puzzels van Studio Steenhuis op steenhuispuzzels.nl

Horizontaal: 1. Zo'n figuur kun je beter niet slaan 4. De linkse 7. (Virtueel) lachen 8. Lodeizen, actrice 9. Helemaal weg 11. Meerdere cijfers 13. Sunak of Kapoor 15. Levendigheid 16. Overheersend 20. Gemiezer 22. Purple 24. Past voor breker of baas 25. Een beetje een ding 27. Verzekeraar 28. Vrouwelijk amfibie? 29. drop 30. of Man 31. Past voor amandel of pastille

Verticaal: 1. Helpen rokers bij het stoppen 2. Past voor boog of woord 3. Is het leven 4. Maatje van Eric B. 5. // nome della 6. Thomas 7. Muziek van Ritchie Valens bij de kusjesdans (2+5) 10. 'Gouden -horloge geveild voor 2 miljoen euro' 12. 'Familie wil hartveiliger Nederland' 14. Niet vooruit te branden 17. Air Force 18. Bezetene 19. gestopt bij RTL Tonight 21. de Orsini, Italiaanse barokarchitect 23. Nederlandse spil in wereldwijde machtsstrijd 26. Staan getuigen onder

Oplossing puzzel 24 november. Horizontaal: 1. HOT 4. LP 6. LORDE 9. VENEZUELA 11. ONTDAAN 12. MATEN 15. EGG 16. ANNE 18. LIE 21. LOL 22. AURA 25. NBA 26. DOEMA 28. BARBAAR 30. FIETSFLAT 31. KADET 32. RA 33. FER **Verticaal:** 1. HENGEL 2. ONTGROEI 3. TED 4. LUANDA 5. PENN 6. LAM 7. RATIONALE 8. EEN 9. VOEG 10. ZAAL 13. ALF 14. EERBAAR 17. ERRATA 19. ALM 20. DART 23. UBER 24. ARS 26. DIJK 27. AFT 29. BFF **In het midden:** GERALD R. FORD

© Studio Steenhuis steenhuispuzzels.nl

BOEK UIT DE KAST

Uit straatboekenkastjes in heel Nederland haalt *Arjen Fortuin* steeds een boek, bespreekt het, en geeft het door. Deze week biedt het Groningse platteland een Griekse eilandgeschiedenis.

Een blijeketskous uit de Blijbieb in Blijham

Afgaande op de naam verwacht je misschien dat Blijham een lustoord is vol vrolijke varkensboeren, maar de werkelijkheid is vele malen modderiger. Want 'blij' betekent hier aan de rand van het Oldambt ook slik en dat hier aanslibbende goedje gaf het dorp zijn naam, toen in de late Middeleeuwen de eerste én de tweede Cosmas- en Damianusvloed hier het water zo ver landinwaarts deed vloeien dat er grote schepen tussen Blijham en Winschoten door konden varen. Nu pendelen forensen met droge voeten tussen de twee plaatsen.

De 'Blijbieb' bevat geen modder; wel zijn er enkele exemplaren van christelijke *Ontwaakt!* geplaatst. Wellicht ter compensatie van de zonden die er gewoontetrouw in het werk van Ludlum worden begaan. In *Kapitein Corelli's mandoline* van de Brit Louis de Bernières blijft er van de heiligheid van een zekere Vader Arsenius ook niet bijzonder veel over. Deze geestelijke heeft zich verschanst in zijn kerk om allerlei redenen die in dit korte bestek moeilijk uit te leggen zijn - de mandoline is bijna vijfhonderd bladzijden dik. Maar goed, ook een dienaar van de Heer heeft een beperkte blaas, en waar moet de eerwaarde de zijne nu legen als hij de kerk niet uit kan? Gelukkig lagen er flessen wijn. Volle flessen, terwijl hij juist een lege fles nodig had. „Weggooien leek zonde.” Maar ja, wat er aan de ene kant in Vader Arsenius stroomt, moet er aan de andere kant weer uit hetgeen leidt tot het een kleine kringloop achterin het godshuis - tot het aan alle kanten uit de eerwaarde komt.

De scène is een zijpaadje in de roman, maar een uitweiding die de begenadigde verteller De Bernières in hoge mate tekent. Want eigenlijk gaat *Kapitein Corelli's mandoline* over ernstige zaken: een Grieks eiland (Kefalínia) dat harde klappen krijgt in de Tweede Wereldoorlog: eerst van de Italiaanse bezetter, daarna van de communistische partiza-

nen. Over die laatste is de auteur in een 'Aantekening' aan het slot niet mals: „Ik kan tot geen andere conclusie komen dan dat de communisten, wanneer ze niet volstrekt waardeloos, verraderlijk en parasitair optraden, onvoorstelbaar barbaars waren.”

Dat oordeel zal niet de reden zijn waarom *Kapitein Corelli's mandoline* snel na verschijnen in 1994 een bestseller werd. Dat is het ongecompliceerde vertelplezier - alle lof voor vertaler Tinke Davids - van De Bernières. Dat begint bij dorpsdokter en amateur-eilandhistoricus Iannis. Deze geneest op de eerste pagina's een patiënt van decennia doofheid door de erwte die al sinds diens kindertijd 's mans gehoorgang blokkeerde, eerst te weken (een dag lang het hoofd scheef houden en het oor vullen met warm water) en het ding er dan met een haakje uit te peuteren - inderdaad heeft de auteur goed naar Gabriel García Márquez gekeken. Hij heeft trouwens ook iets met plas: want na gedane zaken watert de dokter over zijn kruidenplanten om deze van stikstof te voorzien.

De kapitein met de mandoline uit de titel is een Italiaan die bij de dokter wordt ingekwartierd en aan wie zijn dochter Pelagia haar hart verliest; al weet zij ook wel dat dit een onmogelijke liefde is. Hij bemint haar als zijn mandoline („Hoe kun jij van hout gemaakt zijn?”), maar voordat je werkelijk kunt wegzakken in de romantiek beschrijft De Bernières Pegagia's twijfel over wat de beste manier is om verse slakken te bereiden, wat leidt tot een uitweiding over slijm en slijmbestrijding. En dan meteen de alternatieve bereidingsmethode. Heerlijke klets-kous, die De Bernières.

Wilt u het besproken exemplaar van *Kapitein Corelli's mandoline* hebben? Mail naar boekuitdekast@nrc.nl; het boek wordt onder inzenders verloot, de winnaar krijgt bericht.

ANDERE BLIK

Ik laat een jonge vriend gevlucht van een van de hedendaagse strijdtoneelen, een Grieks standbeeld zien.

We zijn bezig om wat meer kennis op te doen van zijn en mijn cultuur.

Hij vraagt wat onthutst waar het hoofd en de armen zijn.

Ik realiseer mij dat ik met een kunstzinnige blik kijk.

Hij ziet met ogen die meer hebben gezien!

Peter Prinssen

Lezers zijn de auteurs van deze rubriek. Een Ikje is een persoonlijke ervaring of anekdote in maximaal 120 woorden. Insturen via ik@nrc.nl

nrc > puzzels

NRC brengt je elke dag de leukste en meest (ont)spannende puzzels

Speel ze allemaal op nrc.nl/puzzels

SUDOKU

	7		8					
	4		6		2		8	
		2						
					7		5	1
		4						9
	5		3					
	8					6		
5		6					4	
			2					3

Meer puzzels en boeken van Peter Ritmeester op pzzl.com

Plaats de cijfers 1 tot en met 9 zo in het diagram dat elk cijfer precies één keer voorkomt in elke rij, kolom, de negen vetomrande 3x3 vakken, én de vier grijze 3x3 vakken.

© Peter Ritmeester PZZL.com

Rechts: de oplossing van gisteren.

7	8	1	6	4	5	3	9	2
4	3	9	2	1	7	8	5	6
2	5	6	8	3	9	1	4	7
8	1	7	4	5	2	6	3	9
5	2	3	7	9	6	4	1	8
9	6	4	1	8	3	2	7	5
6	9	2	3	7	1	5	8	4
1	7	8	5	2	4	9	6	3
3	4	5	9	6	8	7	2	1

Hila Noorzai filmde vrouwenlevens in Afghanistan

INTERVIEW OVER DE REEKS
'HILA VOORBIJ DE TALIBAN'

PAGINA C4-5

Cultuur

CULTUUR & MEDIA

INTERVIEW **HILA NOORZAI** PRESENTATRICE EN JOURNALIST

‘Ik heb gezien dat mensen niet meer huilen, omdat ze aan het overleven zijn’

In ‘Hila voorbij de Taliban’reist Hila Noorzai naar haar geboorteland Afghanistan. Ze toont hoe onder het Talibanregime een parallelle samenleving groeit van ondergronds verzet. De opnames waren niet makkelijk. ‘Onze slogan was: nieuwe dag, nieuwe problemen.’

Minou op den Velde
AMSTERDAM

Een oudere dame in hijab verlaat haastig een ommuurd gebouw waar ze in het geheim leert lezen. Een vrouw van twintig deelt in een portiek fluisterend haar zorgen over een oudere Talib die haar dreigt te vermoorden als zij een huwelijk blijft weigeren. Een zwanger meisje van zestien spreekt de hoop uit dat ze geen dochter krijgt.

In het filmische drieluik *Hila voorbij de Taliban* pelt presentatrice Hila Noorzai (33) af wat het betekent voor Afghaanse vrouwen om onder het Talibanregime steeds meer vrijheid te verliezen, en hoe jong en oud probeert wat autonomie te heroveren. Noorzai is een van de beeldbepalende gezichten van omroep AVROTROS, waar ze zowel *EenVandaag* als de streamingversie van *Wie is de mol?* presenteert. Afgelopen zomer trok ze bijna een maand door haar geboorteland, met een grotendeels vrouwelijk filmteam.

Sinds de jaren zeventig wordt het land verscheurd door bloedige oorlogen tussen religieuze, etnische en politieke groeperingen. In 2021 blies de internationale troepenmacht de aftocht en konden de streng-islamitische Taliban ongehinderd de macht grijpen. Met name vrouwen worden met steeds strengere wetten buitenspel gezet. Zij moeten zich bedekken, mogen na hun twaalfde niet meer naar school, mogen bijna alleen werken in de zorg of als ondernemer, en mogen zonder mannelijke begeleiding niet verder dan vijftig kilometer reizen. Maar in alle lagen van de samenleving zindert verzet, vertelt Noorzai, terwijl ze zich nestelt in een fauteuil in het Amsterdamse Ambassade-hotel.

„Het beeld hier is dat vrouwen daar thuis opgesloten zitten, monddood zijn of het opgegeven hebben. Maar in de praktijk ligt dat genuanceerder. Je moet inventief zijn, maar al die vrouwen leiden nog steeds hun leven, zo goed en kwaad als het kan. We filmden een vrouw die moest stoppen als schoolhoofd en nu een geheime school runt, onder de dekmantel van een naaiatelier. Voor oudere vrouwen zijn de regels soms soepeler. Ik sprak een vrouw die op haar negende werd uitgehu-

welijkt aan een man van in de dertig. Op haar dertiende kreeg ze haar eerste kind. Ze is nu in de veertig en heeft haar eigen bedrijf. Terwijl zij in haar eentje naar Iran reist, zit haar man thuis en heeft hij niets meer over haar te zeggen.”

In de veelal beladen scènes vindt Noorzai in vloeiend Dari, de officiële taal van het land, trefzeker de juiste toon – met een doortastende vraag, met humor, of met een hand die subtiel troost biedt. „Ik ontmoette een vrouw van 38, die als imker kostwinner is voor haar acht kinderen. Ze wordt bedreigd door de Taliban, ze is gevangengezet, en toch rijdt ze elke dag op de motor naar haar bijen. Maar ze krijgt haar honing niet aan de man, want er heerst armoede.”

Aan het eind van het gesprek ziet de kijker hoe de vrouw zachtjes huilend wegduikt tussen de struiken. „Haar man en dochter waren erbij, maar zelfs dan loopt ze weg, zodat zij haar verdriet niet zien. De meeste Afghanen zijn stoicijns. Zij vinden: we kunnen er toch niets aan veranderen. Daaronder zit veel emotie en pijn. Ik was er hoopvol naartoe gegaan, maar ik heb gezien dat mensen niet meer huilen, omdat ze aan het overleven zijn. In alle Afghaanse vrouwen die ik sprak zit vuur, maar niemand heeft het makkelijk.”

Noorzai zwijgt. „Ik moet mezelf even herpakken. We liepen op zeker moment over een markt toen een man me aanklampte: ‘Mijn zoon is al vier jaar vermist, kunnen jullie wat over hem maken?’ Ik werd er zo verdrietig van. Op dat moment kwam alles samen. Iedereen is iemand verloren, ook wij. Mijn vader is zijn jongste broertje kwijtgeraakt in de oorlog. Mijn opa is bedreigd in Afghanistan. Ik dacht: waar is de hoop?”

Wat vertelden je ouders je vroeger over hun leven in Afghanistan? Je was een baby toen jullie vluchtten.

„Daar spraken ze nooit over. Maar van af mijn 25ste begon ik vragen te stellen. Ik miste dat Afghaanse stukje van mezelf. Mijn vader vertelde hoe hij al vroeg wees werd. Hij groeide op op het conservatieve platteland, in lemen huisjes. Studeren was de enige optie op een beter leven. Op zijn 12e ging hij met een beurs in de hoofdstad studeren, vooruitgestuurd door zijn broertjes en zusjes, en moest voor zichzelf zien te zorgen. Soms dacht ik: kom op, was het vroeger echt zo erg?

Pas toen ik in Afghanistan kwam doorgrondde ik uit welke cultuur mijn vader komt. Ik zag overall kinderen werken en mensen bedelen. Je kunt wel roepen om vrouwenrechten, maar we kijken naar een land waar de tijd heeft stilgestaan. Op het platteland van Afghanistan zijn vrouwen nooit gelijkwaardig geweest, ook de mannen hebben al twintig jaar geen onderwijs gehad. Omdat het oorlog was, en omdat daar nooit scholing was. De verhalen over vrouwen die onder de Taliban opeens niks meer kunnen, komen vooral uit steden.”

Je moeder heeft in Kabul nog wel kunnen studeren.

„Zij kwam uit een rijker gezin. Maar toen mijn opa stierf stonden zijn twee vrouwen er plotsteling alleen voor, en heeft ze ook honger gekend. Daarom hamerde mijn vader zo bij ons op studie, want daar kun je op terugvallen. Je kunt alleen vluchten als je geld hebt.”

Noorzai was op de basisschool al gefascineerd door media. „Afghanen zijn nieuwsvreters. Maar de journalistiek leek een verre bubbel waar ik misschien niet in paste. Misschien ook te elitair of te slim. Ik zag ook geen andere jonge vrouwen van kleur.”

In 2016 maakte ze haar radiodebuut bij Qmusic. Datzelfde jaar ging ze in therapie. Haar psycholoog stelde een tweede generatie oorlogstrauma vast. „Ik legde veel druk op mezelf, en je neemt ook druk mee vanuit je gezin. Mijn ouders hebben zoveel opgegeven om mij hier te krijgen, ik moet het waarmaken. Ik wil later voor hen kunnen zorgen. Je hebt het idee dat je een soort pantser op moet hebben, want je zit in een werkveld waar weinig mensen op jou lijken. Je denkt: misschien moet ik het dan gaan doen, maar pas ik wel in deze wereld? Als bi-cultureel persoon pas je niet meer in een malletje. Mijn ouders hoopten dat ik met een Afghaan zou trouwen, maar ik werd verliefd op een Nederlander. Daar moest ik allemaal doorheen werken.”

Noorzai neemt een slok kamillethee. „Daarom heeft deze reis veel met me gedaan. Ik zie dat ik als maker word verrijkt door mijn achtergrond. Ik wil dat niet vergeten of verbergen, ik hoef niet te assimileren. Maar ik hoop dat we daar als samenleving ook meer ruimte voor gaan geven. Er wordt vaak verwacht dat je als

Hila Noorzai tijdens het filmen van haar programma. FOTO AVROTROS

persoon van kleur de bruggenbouwer of de vertaler bent. Maar laat ons ook eens een serie maken over de liefde, in plaats van dat het altijd over trauma en sores moet gaan.”

In juni 2025 oogstte Noorzai lof met *Vier Avonden op Rij*, een tijdelijke talkshow op het tijdstip van Eva Jinek's programma *Eva*. „Maar ik word nog steeds gezien als talent,” constateert Noorzai, zichtbaar geïrriteerd. „*Vier Avonden op Rij* was een fantastische kans, maar ik denk: pak dan door. Het is geen onwil, ze zitten in een onzekere tijd, vanwege de

” Het kostte moeite om locaties te vinden waar vrouwen veilig hun verhaal konden doen

bezuinigingen op de publieke omroep. Lineaire televisie wil bij jongeren scoren, maar durft geen jongere mensen neer te zetten die contact hebben met de doelgroep en het online goed doen. Met Bart Barnas, mijn directeur, heb ik daar goede gesprekken over, want ik wil sneller.”

Met een lach: „Toen ik vijf jaar geleden binnenkwam, dacht ik dat ik meteen een talkshow kon doen. Hij zei: je hebt meer meters nodig. Als je dit te snel doet, heeft dat een groot afbreukrisico. Terwijl ik denk: laat me maar op mijn bek gaan. Je kan dingen ook al doende ontdekken.”

Met regisseur Nicolette Bloemberg smeedt Noorzai al plannen voor een eventuele vervolgsérie in Afghanistan. „Ik wil graag de conservatieve vrouw begrijpen. Ik ben ook nieuwsgierig naar de Talibanvrouwen. Want zij hebben in de oorlog ook bommen zitten knutselen in hun achtertuin.” Maar het is de vraag of ze het land ooit nog met een filmploeg binnenkomt. „Laatst was er een internet-blackout. Je merkt dat het land haar lui-ken weer sluit.”

Kreeg jij voorafgaand aan de draaiperiode restricties van de Taliban?

„Dat niet, maar in elk hotel zitten Taliban. Ze praten niet met je, maar ze houden je in de gaten. Het kostte moeite om locaties te vinden waar vrouwen veilig hun verhaal konden doen. Altijd loert de angst: is haar man het er mee eens? Zijn de burens te vertrouwen? We reden met zijn zessen rond in een kleine personenwagen, om zo min mogelijk op te vallen. In elke provincie moesten we langs bij de Taliban om toestemming te vragen om te filmen.”

Vertelde je dat je het over vrouwenrechten wilde hebben?

„Ja, dat wisten ze. Ze zijn niet dom, hè? Ze weten heus wel wat je komt doen. Toen we weggingen werd er gevraagd: wat kunnen wij doen om ons land te verbeteren? Ze willen graag goede relaties met Nederland. Maar ondanks alle vergunningen gebeurde het regelmatig dat iemand van de Taliban zei: nu moet je de camera uitzetten. Het is niet de bedoeling dat je op straat vrouwen filmt, want binnen de Islam is het verboden om levende wezens af te beelden. Maar mijn camera-vrouw, Antoinette Verbree, heeft ballen, zij bleef stiekem doordraaien.”

Heb je nog plezier gehad tijdens het filmen?

Noorzai schiet meteen in de lach. „We hadden op een gegeven moment de slogan: nieuwe dag, nieuwe problemen. We konden soms dagen niet douchen, we kregen allemaal buikloop. Het was soms zo absurd wat we maakten. We liepen een keer 's avonds in Kabul naar het hotel, Antoinette had de camera op haar schouder. Drie bewakers renden super gestrest naar buiten. Een van hen zei: 'Ik was zo zenuwachtig, ik dacht dat jullie met een raketwerper op je schouder naar binnen wilden!' Er vallen geen bommen meer, maar het oorlogstrauma zit diep bij Afghanen.”

Waar zie je hoop in Afghanistan?

„We hebben gefilmd in een geheime taekwondoschool, gerund door vrouwen. Opeens stond ik in een ruimte vol stoere meiden die denken: schijt, ook al mag het niet, ik kom toch lekker sporten. En vergeet niet: zij hebben allemaal een vader die dat toelaat. Zelfs onder de Taliban zijn er mannen die achter hun vrouw staan en willen dat ze weer kunnen werken en studeren. De energie van die meiden gaf mij weer hoop. Dit is de nieuwe generatie, en ze blijven vechten.”

Hila voorbij de Taliban (AVROTROS) vanaf zondag 30 november om 20.20 uur op NPO2. En NPO Start.

Maria (Silvana Rocha) en Tony (Thijs Snoek) in 'West Side Story'. FOTO DANNY KAAAN

Nieuwe ‘West Side Story’, is een spektakelstuk

MUSICAL In de nieuwste versie van klassieker ‘West Side Story’, over een liefde binnen twee rivaliserende bendes, zijn muziek en choreografie van hoog niveau.

Elisabeth Oosterling
ROTTERDAM

Licht aan”, schreeuwt iemand tijdens de première van *West Side Story*, ‘bel 112!’ Het publiek ontwaakt traag uit de theatrale bubbel: hoort dit bij de voorstelling? Op het toneel is net een schot gelost; nu roept iemand in het publiek om een ambulance. Het blijkt realiteit: een toeschouwer is onwel geworden. Van de voorstelling rest nog een minuut of vijf en, omdat de afgevoerde persoon weer bij kennis is, besluit de producent de show voort te zetten. Als het doek weer opengaat, ligt één van de hoofdpersonen weer - gestorven - midden op het toneel.

De musical *West Side Story* stamt uit de jaren vijftig van de vorige eeuw en speelt zich ook in die tijd af. In het verhaal - gebaseerd op Shakespeares *Romeo en Julia* - staan twee bendes in New York tegenover elkaar: de Sharks zijn Puerto Ricaanse migranten; de Jets witte Amerikanen. Als voormalig Jet-lid Tony valt voor de Puerto Ricaanse Maria slaat de vlam in de pan en escaleert het geweld.

Deze *West Side Story* is een echt spektakelstuk, waarbij het live orkest de composities van Leonard Bernstein en Stephen Sondheim van het toneel laat klateren met jazzy ritmes, luchtige intermezzo's en knisperende symfonieën. De bekende nummers (‘America’, ‘Maria’) worden uitgevoerd in een im-

posant decor, met stellages en bewegende balkons, dat de kilheid van de stad vangt maar waarin ook sfeervolle scènes hun plek vinden.

Explosief-agressieve dansscènes

Naast de muzikale kwaliteit vallen de choreografieën van Klevis Elmazaj op. Jets en Sharks stuiven langs elkaar in explosief-agressieve dansscènes; er waaieren koppels over het toneel met latin-moves, maar er zijn ook verstilde momenten waarop een langzaam bewegend ensemble het drama kracht bij zet.

Op het toneel staan opvallend veel nieuwe namen en jong talent. Vooral hoofdrolspelers Thijs Snoek (als Tony) en Silvana Rocha (als Maria) zullen met *West Side Story* aan bekendheid winnen. Snoek heeft een zeldzaam zuivere stem, in nummers als ‘Vannacht’ met mooie vol-hoge uithalen en een sublieme beheersing. Rocha valt op door haar opera-achtige geluid dat helder de hoogte in kan galmen.

West Side Story is meermaals in Nederlands te zien is geweest, maar producent De Graaf & Cornelissen overtreft zichzelf met het artistieke niveau en formaat van deze uitvoering. Vaak onderscheidt deze producent zich met kleinere (cult)musicals met een queer tintje, zoals *The Prom*, *Kinky Boots* of *The Rocky Horror Show*, maar inmiddels maken ook groots uitgevoerde producties als *Les Misérables* onderdeel uit van het repertoire. In vergelijking daarmee is *West Side Story* een stuk frisser, al klinkt de Nederlandse vertaling van Koen van Dijk soms ietwat gedateerd.

Recensie Musical

West Side Story door De Graaf & Cornelissen.
Gezien: 23 november in Het Nieuwe Luxor, Rotterdam.
Te zien t/m 21 juni 2026. Info: West Side Story. ●●●●○

ELLEN DECKWITZ

Het recht van de gezondste

Ons land verdwijnen jaarlijks duizenden mensen zonder dat ze vermist zijn. Mijn goede vriend R. is een van hen. Ooit stuitte hij van de energie (naast hem leek Rob Kemps aan de slaappillen) maar sinds een coronabesmetting is hij permanent uitgeput. Tegenwoordig draagt hij in huis een zonnebril tegen de prikkels en kan hij amper de deur nog uit.

R. is een van de honderdduizenden Nederlanders die uit het openbare leven verdwenen door PAIS, het post-acuut infectieusyndroom, een verzamelnaam voor langdurige klachten na een infectie. Het kan een gevolg zijn van long covid, maar ook van Q-coorts, post-sepsis of lyme. Ook veteranenziekte en ME vallen eronder. De symptomen liggen er niet om: hevige vermoeidheid, neurocognitieve klachten en pijn. Het overkomt jong en oud en legt zowel hun eigen leven als dat van hun naasten plat. En er is vanuit de media en politiek te weinig aandacht, laat staan erkenning, voor „Het is alsof we niet bestaan”, mompelde R. onlangs. „Alsof we al dood zijn.”

En dat terwijl de PAIS-aantallen groeien, zeker dankzij long covid.

U kan zich afvragen waarom ik hierover schrijf, aangezien mijn stukken vooral over kunst, onderwijs of het persoonlijk gaan. Zelf heb ik geen PAIS. Maar twee goede vrienden al wel. Het kan iedereen overkomen, dus moeten we het gesprek aan blijven gaan over hoe we deze patiëntengroep kunnen helpen. En ook hoe we de samenleving beter kunnen inrichten voor hen die door

Advertentie

Eten & Gezondheid

Elke zondag

De laatste inzichten over eten, de lekkerste recepten en slimme tips om gezond te leven

Slim Leven

Elke maandag

Stukken die je helpen om je leven fijner en je carrière beter te maken

Wetenschap

Elke zaterdag

Op de hoogte van kleine ontdekkingen, wilde theorieën, onverwachte inzichten en alles daar tussenin

Schrijf je in via nrc.nl/nieuwsbrieven

OPGEVOED

Elke week legt *Annemiek Leclaire* een lezersvraag voor aan deskundigen. Deze week: aandacht voor een goede opvoeding.

Slaan we de plank mis door veel te focussen op een goede opvoeding?

Moeder: „Mijn leeftijdgenoten besloten, toen zij kinderen kregen, bijna allemaal om het anders te doen dan hun eigen opvoeders. Ze lezen boeken over opvoeden en een aantal is in therapie gegaan om hun verleden te ontfaelen en zo niet dezelfde fouten te maken bij hun eigen kinderen. Ook hebben de meeste van hen meer geld te besteden dan hun eigen opvoeders in die tijd.”

„Toch zijn er onder de 25 kinderen van de vrienden uit mijn vriendengroep maar zes zonder diagnose, die niet vastgelopen zijn in het onderwijs, of die niet kwetsbaar zijn in de huidige maatschappij. Hoe komt het dat onze kinderen, zo bewust en met aandacht grootgebracht, toch minder stevig in de wereld lijken te staan dan wij zelf? Wij zijn door ouders grootgebracht die vaak helemaal niet stilstonden bij hun opvoedstijl of de behoefte van hun kinderen. Zorgt al die aandacht voor een goede opvoeding niet juist dat we de plank misslaan?”

ILLUSTRATIE MARTIN TER VEEN

De rubriek Opgevoed is anoniem, omdat moeilijkheden in de opvoeding gevoelig liggen. Naam en woonplaats zijn bij de redactie bekend. Wilt u een dilemma in de opvoeding voorleggen? Stuur uw vraag of reacties naar opgevoed@nrc.nl

Eigene accepteren

Steven Pont: „Mogelijk hebben de volwassenen die u steviger in de wereld ziet staan, sommige gevoelens weggestopt. Veel van hen zijn opgegroeid in het fatsoenstijdperk, waarin je als kind je mond moest houden. Zo hoor je volwassenen die vroeger klappen kregen wel eens zeggen: 'Ik ben er zelf ook niet slechter op geworden.' Ik denk dat dit hen wel degelijk heeft beschadigd, maar dat ze deze gevoelens uit loyaliteit naar de ouders niet erkennen.”

„Het is, zeker vanuit dit oogpunt, een nastrevenswaardige inspanning om de eigen thematiek en eventuele trauma's niet op je kinderen te willen overdragen. Het is overigens maar de vraag in hoeverre dat lukt. Zeker als ouders onder spanning staan zie je toch de rafelrandjes.”

„De toegenomen kwetsbaarheid die u waarneemt, kan deels met de overbescherming van ouders te maken hebben. Wie elk hobbeltje voor kinderen wil wegnemen, ontzegt hen de ervaringen om veerkracht op te doen. Maar daarnaast is de context waarin kinderen opgroeien ingewikkelder geworden. Er zijn meer crises: op het gebied van klimaat, huisvesting, de internationale veiligheid. Op sociale media krijgen kinderen al het leed van de wereld mee.”

„De vraag is of we het eigene van het kind kunnen accepteren zonder dat te diagnosticeren als 'afwijkend'. Moet een verlegen meisje met niet zo veel vriendinnen gediagnosticeerd worden met een sociale angststoornis en op een cursus sociale vaardigheid?”

Steven Pont is ontwikkelingspsycholoog. **Frank van der Horst** is als pedagoog verbonden aan de Erasmus Universiteit Rotterdam, en psychotherapeut in de ggz.

Japke-d. denkt mee

Illustratie Tomas Schals

Lieve Sint, stop met de verplichte surprise. Het is voor miljoenen Nederlanders een jeugdtrauma

voor miljoenen Nederlanders een jeugdtrauma. Ja. Voor mij ook. Het verplichte gedicht is ook erg voor veel mensen. Maar die kan je nog aan Chat GPT uitbesteden. Voor de surprise-digibeten is er (nog) geen genade. Of nou ja, als je geld hebt kan je er eentje kopen. Voor geld. Voor wie dat niet heeft, is het ploeteren.

Ik zag deze maand op LinkedIn een superlieve post van een voormalig schoolleider die zich afvroeg hoe je schoolkinderen beter kan helpen met surprises maken. Ze schreef hoe haar zoon 15 jaar geleden wekenlang voor een klasgenoot had zitten knutselen aan een levensgroot drumstel, en hij zelf een verfrommeld A-4'tje terug had gekregen dat een hockeystick moest voorstellen. De teleurstelling.

„Wat vraagt jouw school op dit moment onbedoeld van thuis?“, schreef ze. „En waar kun jij morgen al een klein verschil maken?” Die avond had ik een knutsel-nachtmerrie.

Want geloof me, er is niks positiefs aan een verplichte surprise. Nou, behalve dat je erdoor leert met teleurstellingen om te gaan. En zeker, er zijn kinderen die knutselen heel leuk vinden. Maar laten we eerlijk zijn: voor de meeste mensen is het vooral een veldslag waarbij de meerderheid al bij voorbaat met 0-5 achterstaat.

De jaloezie over de mooie surprises, ook, schreven mensen op LinkedIn. Het geroddel op het schoolplein over de prutsers. De haat in de klas. Kinderen die worden uitgelachen om hun misbaksels. We noemen geen namen, maar in een privé-appje zei iemand: „Ophoeren met je kutsurprises.”

En dan heb ik het nog niet eens over het onrecht! De kinderen die geen ouders hebben - lees moeders - die tot diep in de nacht huilend zitten te googelen hoe je een paard maakt van een schoenendoos ('makkelijk'). De ouders die er geen geld voor hebben. De ouders die sowieso geen idee hebben wat deze 'Nederlandse traditie inhoudt'. Als er één verlies in Nederland is dat de ongelijkheid uitvergroot is het Sinterklaas, en de verplichte surprise is daar het uithangbord van. Alle leerkrachten weten dit.

Op LinkedIn zag ik allemaal lieve tips om het knutselen aan surprises voor ouders en kinderen makkelijker te maken. Stel op scholen ruimte en materialen ter beschikking, zorg voor begeleiding, geef knutselles. Laat ze in groepjes samenwerken.

Maar ik dacht de hele tijd: alsof dát het trauma oplost. Stop er gewoon mee en ga op andere tijden knutselen in de klas. Verlos ons van de verplichte surprise, lieve Sint. En maak er een vrijwillige surprise van. Niemand verwachtte hem, maar hij kwam toch. Of niet!

Dat is pas écht een surprise.

Heb je een vraag van de week, taboe, of 'kwestie' voor deze rubriek? Mail dan naar japkeddenktmee@nrc.nl

COLOFON

Mediahuis NRC BV
Hoofdredacteur:
Patricia Veldhuis
Algemeen directeur:
Dominic Stas

Redactie
Vragen, opmerkingen
of suggesties?
Mail naar
redactie@nrc.nl of ga
naar nrc.nl/contact.
Postadres: Postbus 20673,
1001 NR Amsterdam,
t.a.v rubriek, redactie of
persoon.
T: **020 - 755 3000**
(algemene nummer)

Ingezonden brieven
Reageren op artikelen?
Stuur maximaal 250 woorden
naar **opinie@nrc.nl**.
Vermeld naam, adres en
tel. nummer.

Advertenties
T: **020 - 755 3049**,
E: sales@nrc.nl,
W: adverteren.nrc.nl

Familieberichten
T: **020 - 755 3052**
E: familieberichten@nrc.nl

NRCWebwinkel
E: klantenservice@nrcwebwinkel.nl

**Bezorging en abonne-
menten**
Wij streven ernaar NRC te
bezorgen voor 7.00 uur, op
zaterdag voor 9.00 uur.
W: nrc.nl/service,
T: **088-572 0572**
(ma-vr 8.00-17.00, za 9.00-
13.00)

**Opvang
persoonsgegevens**
Mediahuis NRC BV legt
van abonnees en gebrui-
kers van online dienst-
verlening gegevens vast
voor de uitvoering van een
(abonnee)overeenkomst
en/of het verlenen van
diensten. Deze gegevens
kunnen worden gebruikt
om u te informeren over re-
levante producten en
diensten van Mediahuis
NRC BV (zie ook
nrc.nl/privacyverklaring).
Afmelden kan via
privacy@nrc.nl.

Auteursrecht
© NRC, 2025. Alle auteurs-
rechten en databankrechten
aanziens van (de inhoud van)
deze uitgave worden uitdrukkelijk
voorbehouden. Deze rechten
berusten bij Mediahuis
NRC BV c.q. de betreffende
auteur.
Zie voor de volledige tekst:
nrc.nl

Zo leest u de NRC waardering

- buitengewoon
- zeer goed
- goed
- matig
- zwak

Actie is geldig
t/m
6 december

Een **nieuwe & veilige** badkamer in 1 dag

Wilt u uw badkamer vernieuwen, zodat u er nog jarenlang van kunt genieten? MAX Badkamers plaatst uw nieuwe badkamer in één dag en zorgt ervoor dat deze veilig, comfortabel én mooi is.

Vraag de **gratis brochure** aan op
www.maxbadkamers.nl
of bel 0341 - 78 11 11

Tijdelijk tot
€1.500,-
korting

- Marktleider in Nederland
- Montage in 1 dag
- Uitsluitend Duitse en Nederlandse producten
- Geleverd binnen 4 weken
- Tot 10 jaar garantie
- Eigen monteurs

Scan de QR-code om de brochure aan te vragen

